

Submitted: September 2017
Revised: December 2017
Accepted: December 2017

KEMALİST İDEOLOJİDE KADIN İMGESİ: KADINLARA SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ VERİLMESİ BİR LÜTUF MU YOKSA KAZANILMIŞ BİR HAK MI?

Yunus DEMİR¹ ve Rahime Fulya YÜKSEL²

Özet

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi bir lütuf mu yoksa kazanılmış bir hak mı sorusu ile yola çıkan bu çalışmada, kadınların seçme ve seçilme hakkının tanınmasına giden süreçte, resmi tarih söyleminin aksine, kadınların aktif rol aldıklarının ortaya konması amaçlanmıştır. Bu süreçte hangi gelişmelerin yaşandığı ve bu gelişmelere kadınların katkısı çalışmaya konu edilmiştir. Bu bağlamda araştırma sorusuna paralel olarak Kemalizm'de kadın söylemi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadın hareketleri incelenerek teorik çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın evrenini (E) Çanakkale İl'indeki STK ve siyasal partiler; örneklemini (n) ise Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türk Kadınlar Birliği, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup veri toplama tekniği olarak da görüşme (mülakat) tekniğinden faydalanılmıştır. Elde edilen veriler Maxqda 12 programı ile analiz edilmiştir. Yapılar, aktörler, katılım ve kadın imgesi olmak üzere dört kod oluşturulmuş bu kodlar alt kodlarla desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk kadınının seçme ve seçilme hakkı, Erken Cumhuriyet Dönemi, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kemalist ideolojide kadın imgesi

WOMAN IMAGE OF KEMALIST IDEOLOGY: IS THE POLITICAL RIGHTS TO WOMEN A PLEASURE OR VESTED RIGHT?

Abstract

In this research, in contrast to official history teaching, it is aimed to reveal that women are actively involved in the process of recognition of women's political right. In this process, what developments were experienced and the contributions of women to these developments were the subject of study. In this context, in parallel with the research question, women's discourse in Kemalism and women's movements from the Ottoman Empire to the Republic were examined and a theoretical framework was established. The universe of work (E) consists of the NGO's and political parties in Çanakkale Province. Association for Supporting Contemporary Life, Turkish Women's Association, Justice and Development Party, Republican People's Party, People's Democratic Party, Nationalist Movement Party were chosen as a sample(n). The qualitative research method was used in the research and the interview technique was used as the data collection technique. The obtained data were analysed with Maxqda 12 program. Four codes were created; constructs, actors, participation and female images. These codes were supported with sub codes.

Keywords: Political rights to women in Turkey, Early Period of Turkish Republic, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Woman image of Kemalist ideology

¹ Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi, yunusdemir.g@gmail.com

² Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi, ffulyayuksel@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmada Türk tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının hangi gelişmeler neticesinde vuku bulduğu incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından hareketle Cumhuriyet'in ilk on yılına uzanan tarihsel süreci ele alınmıştır. Bu bağlamda, önce Kemalist modernleşmede kadına atfedilen anlamın ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise bu bağlamda kadınların siyasal haklarının verildiği mi yoksa alındığı mı, kadınların siyasal hakları için mücadele verip vermedikleri gibi konulara değinilmiştir. Çünkü nasıl ki Türk modernleşmesi Cumhuriyetle aniden ortaya çıkan bir şey değilse, kendinden öncekilerin üzerine inşa edilmişse, Cumhuriyet döneminin kadın hareketi de Osmanlı kadın hareketlerinin miras edinmiştir. Cumhuriyetten önce kadınlar hakları için mücadeleye başlamışlardır. Seçme ve seçilme hakkının tanınmasına kadar birçok örgüt kurmuş, dergiler yayımlamış, mitingler yapmış bir kadın hareketi vardır.

Çalışmada önce modernleşmede kadına atfedilen öneme ve Kemalizm'de kadın söylemine değinilmiş ve sonrasında iç ve dış siyasal gelişmeler bağlamında kadınların siyasal haklar mücadelesi ayrıntılandırılmıştır.

Türk Modernleşmesinde Kadının Önemi

Türk siyasal yaşamında kadınların seçme ve seçilme haklarının tanınmasına giden süreçte meydana gelen gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için Türk modernleşmesinde kadının önemine, Kemalizm'de kadına atfedilen öneme ve kadın hareketlerine bakmak gerektiği kanısındayız. Bu sebeple araştırma sorusuna uygun olarak bu konulara değinilmiştir.

Türk modernleşmesinde kadının önemine ve Kemalizm'de kadın söylemine değinildikten sonra bu hakkın kazanılmış bir hak mı yoksa bir lütuf mu olduğu sorusu sorularak iç ve dış siyasal gelişmeler bağlamında ilgili dönemdeki kadın hareketlerine değinilmiş olup kadınların hakları için mücadele verdikleri, bunun bir lütuf olmadığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Günümüze kadar olan Batıcılık/İslamcılık, modernlik/gericilik vb. tartışmalarına baktığımızda, bu tartışmalarda kadınların çok önemli bir konumunun olduğunu görürüz. O kadar ki, kadının toplumsal yaşamdaki konumu kimin Batıcı kimin İslamcı kimin ilerici kimin gerici olduğunu belirler ve tartışmalar bunun üzerine şekillenir. Ve kadının durumu laiklik/şeriat tartışmalarının odağı haline gelir. Göle bu konuda şöyle der: "Türkiye'de kadının konumu, modernleşme atılımının tarihsel gelişme süreci içinde biçimlenmiştir. Gelenekler ve özellikle İslam karşısında Batı evrenselciliğini seçen modernleşme düşüncesinde kadın merkezi bir yer yutar. Batıcı seçkinler Batı evrenselciliğine ulaşmanın tek yolunun kadının İslami gelenekten koparak özgürleşmesi olduğunun savunurken, muhafazakâr akımlar kadına ilişkin geleneklerin bozulması, 'liberalleştirilmesi' girişimlerine kuşkuyla, yer yer tepki göstererek bakmışlardır"(Göle, 2011, s.49).

Şerif Mardin, Osmanlı romanlarından yola çıkarak bu romanların yazarlarının en çok iki sorunun üzerinde durduklarını belirtir: Kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin Batılılaşması. . . Oysa şüphesiz, bu iki alan, Osmanlı kültürü ne göre en 'yüce', gizil değer yapısına göre ise en duyarlı olanlarıdır ve bundan dolayı XIX. yüzyıl yazarlarımızca - bilinçli veya bilinçsiz- tercih edilmiştir"(Mardin,1991, s.33). Görüldüğü gibi, kadının konumu, özgürlüğü meselesi modernleşme tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

İslami/gelenekçi akım, kadınların kamusal alana çıkmasını, özel yaşamın/mahremine dışına çıkarılmasını, ahlak açısından olumsuz karşılamaktadır. Çünkü kadınlar iffetin ve ahlakın sembolüdürler. Burada kadının konumu, adeta modernliği reddedişin bir simgesi olmaktadır. Bu reddedişin anlamı gelenekçilerin modernleşmeye karşı olmalarından çok modernleşmenin eleştirisidir. Bu yönde kadına ve konumuna siyasal bir anlamda yüklenmektedir. Öbür taraftan, modernleşme tarihimize ve günümüze kadar olan İslamcı hareketlere bakıldığında kadının toplumdaki yerinin İlerici/gerici, Batıcı/gelenekçi çizgisini belirlediği aşikârdır. Türk modernleşmesinde kadın geleneksel/İslami yaşam biçiminden kurtarılıp eğitildiğinde ve kamusal alana girdiğinde Batılılaşmanın/modernleşmenin gerçekleşeceğine ve böylece laikliğin de gerçekleşmesinin aracı olacağına inanmaktadır.

Kemalizm'de Kadın Söylemi

Kadının bu önemli konumunu belirttikten sonra Kemalizmde kadın söylemi nasıl ona bakalım. Kemalist modernleşme, kadına, vatana hayırlı evlatlar yetiştiren, okumuş, iş sahibi, hayır kurumlarında çalışan, toplumsal seferberliğe katılan, Batı tarzı giyinen, modern, bakımlı, erkeklerle dans eden, kamusal alanda görünen vb. roller biçmişti. Bu rollerin dışında bağımsız hareket etmelerine olanak tanınmamıştı. "Kadınların hayır cemiyetleri ya da halk evleri bünyesinde toplumsal seferberliğe katılmaları ve resmi ideolojinin sözcüleri olmalarının desteklendiği, parti-devlet bütünleşmesinin gerçekleştiği tek parti döneminde bağımsız kadın örgütlenmesi tam anlamıyla kesintiye uğramıştır"(Durakbaşı'dan aktaran: Ataman, 1999, s.86). Yani kadınlar ancak belirlenen alan içinde hareket edebilirler ve bu alandan çıkamazlardı. Örgütlenip haklarını talep edemezlerdi ancak hakları onlara verilirdi, onlar haklarını alamazlardı. Diğer hiç bir unsurun, örneğin daha sonraları çok partili hayata geçiş

denemelerinde olduğu gibi, bağımsız hareket etmesine izin verilmediği gibi kadınlara da bağımsız hareket etme izni yoktu. Çünkü bu bağımsız hareketler büyüüp kontrolden çıkabilirlerdi. Kadınlara haklarını vermek ve bunu rejimin niteliğini ortaya koymak için kullanmak daha akıllıca idi.

Kemalist söylemde kadın ve erkek kamusal alanda daima eşittir. Kadınlar erkekler gibi meslek sahibi, eğitilmiş, toplumsal yaşama katılan kişilerdir. Ancak bu eşitlik kocaların, babaların desteği, izni ile olmaktadır. “Cumhuriyet döneminde eşitlikçi ütopyanın taşıyıcılığını babalar ve kızları üstlenmişlerdir. Kemalist medeniyet ideallerine uygun yetişmiş örnek kızlar ile ilerici babalar arasında kurulan ‘sessiz mutabakat’, kadınların kamusal yaşama katılmalarını belirlemiştir. Cumhuriyet kadınları, babalarının ‘koruması’(patronage) altında, en başta simgesel olarak tüm Türklerin babası Atatürk koruması altında toplumsal yaşama katılarak kendilerine atfedilen medeniyet misyonunu yüklenirler”(Durakbaşı’dan aktaran: Göle, 2011, s.106-107). Görüyoruz ki kadınların toplumsal yaşama katılmaları, yetiştirilmeleri, babalarının desteği ile olmaktadır. Cumhuriyet kızları babalarıyla bir bütündür. Kadınlar reformlardan önemli ölçüde yararlandı, erkeklerle aynı mesleklere sahip oldu ama kendi başlarına değil, mutlaka bir erkeğin desteğini aldılar. Bu ya baba ya koca ya da Atatürk olmaktadır. Bu da ileride kadınların siyasal hakların onlara ‘verilmesinde Atatürk’ün sayesinde olduğunu meşrulaştıracak niteliktedir.

Kadınlar erkeklerle eşitti ve hatta ayrıcalıklı idiler. Çünkü onların konumu modernleşme projesinin, medeniyetin ölçüğü olacaktır. Yani bu sadece kadınlar için değil onlara yüklenen bu misyon içindi. Yeşim Arat bu konuda şunları aktarır: “Onların milliyetçi bir misyonu. Kamu alanında kadın olarak var olmanın bilincini taşıyarak ve dönemin halkçı görüşleri çizgisinde, modernleşen devletin hizmetinde çalıştılar. Öncü meslek sahibi kadınlardan Hamide Topçuoğlu anılarını şöyle aktarıyordu: Meslek sahibi olmayı da başka türlü yorumluyorduk: Bu ‘hayatını kazanmak’ için değildi sanki! Bir işe yarama, bir hizmet görme, bir başarı gösterme içindi... Biz, karnımızı doyuran olsa da çalışacağız! Zira kişiliğimizi ancak görebildiğimiz ‘iş’le ispatlayacağız... Atatürk kadını görevli kılmak yoluyla kurtarmıştı... Kadınlardan beklenen mesleki çalışmanın amacı modernleşen ülkeye hizmetti. Kadınlar bu beklentiyi içselleştirmişti, hayata geçirmekten gurur duyuyorlardı”(Arat, 1998, s.88). Bunlardan hareketle kadınlara verilen hakların kadınların özgürlüğü için olmaktan öte eğitilmiş ve meslek sahibi Kemalist kadın kimliği yani yükledikleri medeniyet misyonu gereği olduğunu söyleyebiliriz. Bu da kadınların kocalarının, babalarının izni desteğiyle olmaktadır.

Bunlara ek olarak, kadınlar bireysel kimlikleri ve cinsel kimlikleri ile değil de onlara yüklenen kamusal bir rolle var olabileceklerdir. Modernleşme gereği kadınlar kamusal alanlarda görünecekler, erkeklerle aynı mekânlarda bulunacaklar, modern biçimde giyinecekler fakat Müslüman bir toplumda bu nasıl meşrulaştırılacaktı? Bu kadınların toplumsal ahlakı tehdit etmedikleri, iffetlerini korudukları ispatlanmalıydı. Bu da kadının cinsel kimliğinin gizlenmesi ve erkek kimliğine bürünmesiyle yapılmıştır. “Akşam’da çıkan bir karikatürde, özgürleşmiş bir Türk kadını balona binerken ve fazla ağırlıklar olarak da ‘fazilet, namus ve utanmayı’ atarken göstermektedir”(Caporal, 1982, s.386).

“Türkiye’nin modernist elit kuşakları arasında, Kemalistler kuşkusuz kadınların kamu hayatına katılmalarını en fazla arzulayan kuşaktı... Kemalist kadın, bir erkek imajı içinde faaliyet göstermek zorunda kalmıştı. Erkek ağırlıklı bürokratik elit içinde yer almak, kadınlar için, belirli alanlarda geleneksel feminen rolleri aşmayı ve kırmayı, başka alanlarda ise erkeklerin kadın bedenleri üzerindeki neredeyse ‘formel’ kontrolüne boyun eğmeyi gerektiriyordu”(Durakbaşı, 2002, s.119-120).

“Kadının kamu yaşamına girmesi ancak ‘saygınlığına’ dair işaretler abartılarak meşruluk kazanmıştır. Okumuş kadın, meslek sahibi kadın, Kemalist reformların yücelttiği değerler bağlamında ayrıcalık kazanmış, ancak bir o kadar da ‘cinsiyetsiz’ hatta bir ölçüde erkek kimliğine bürünmüştür” (Kandiyoti’dan aktaran: Göle, 2011, s.109). Buradan anlıyoruz ki Müslüman bir toplumda kadının kamusal alanda yer alabilmesi ancak cinselliğini bastırabilmesiyle mümkün olabilmektedir. Çünkü Müslüman bir topluma göre kadının dişiliğinin toplum ahlakını bozabilme tehlikesi vardır. Bu yüzden kadın erkekle bir arada bulunduğu her mekânda dişiliğini bastırmak, gizlemek durumundadır. “Hem analık rolünün devamı olarak eğitici ve müşfik, hem Kemalizm’in medeniyet projesinin baş aktörleri (askerleri!) olarak resmi üniformalı (tayyör, kısa saç, hafif makyaj) bu kadınlar, militan kimlikleri ile verici anaç kimlikleri dışında, bireysel olarak, ‘cins olarak Kadın’a yer tanımamıştır”(Göle, 2011, s.110). Kadınlar, bir yurttaşlık vazifesi olarak modernleşmenin kendisine yüklediği görevleri yapmakta ve cinselliğini hatırlatacak davranışlarda bulunmamaktadır. Şirin Tekeli’nin deyişiyle ‘devlet feminizmi’ kadınların cinselliklerini bastırmasını ve modernleşme projesinin onlara yüklediği sorumluluklarını yerine getirmelerini öngörmekteydi. Yani kadınlar kamusal alana çıkmak için dişiliklerinden feda etmek zorunda kalmışlardır. Nilüfer Göle’nin deyişiyle; Kemalist kadın peçesini ve çarşafını atmış ancak bu kez dişiliğini ‘çarşafa sokarak’ kamusal alanda kendisini zırhlandırmıştır.

Aksu Bora bu durumun yarattığı cinsiyetsizleşme için şu ifadeyi kullanır: ‘Cinsiyet: cerahatli bir çiban’, ve Yakup Kadri’nin Ankara adlı eserindeki kadın kahramanlar Selma ve Neşet Sabit’in diyaloglarını örnek

göstererek şunları aktarır: “Cerahatli bir çıban gibi işleyen bir cinsiyeti taşıyan kadınlık, Selma karşısındaki yeni kadın, Neşet Sabit’in öğrencisi Yıldız ise, bambaşka biridir: ‘Selma Hanım, o küçük, narin sporcu silüetinin Yıldız olduğunu, ona mahsus bir baş ve gövde hareketinden anlamıştı. Yoksa bunun uzaktan bir oğlan çocuğundan farkı yoktu. Ne göğüs, ne kalça. . . Öyle dümdüz, öyle fidan gibi bir kız vücudu ki, eski Yunan fresklerindeki Hermafrodita bedenlerinin tam örneğidir.’ Göğsüz ve kalçasız, oğlan çocuğundan farksız bir Hermafrodit! Bu üzerinden kolayca atlayacağımız bir imge gibi görünmüyor. Cerahatli bir çıban gibi işleyen cinsiyetten nasıl kurtulmalı, nasıl temizlenmeli? Sıradan bir kadının bu imgeye uyabilmesi için ya kendini çocukluğun bir noktasında dondurması, ya da öyleymiş gibi yapması gerekir. Cumhuriyet’in kadını değil, ancak kızı olunabilir yani”(Bora, 2011, s.120).

Burada dişiliğini gizlenmesi ‘çocuk kadın’ imgesini öne çıkartmaktadır. Modernleşmenin yarattığı ‘Cumhuriyet Kadını’ imgesi, kadınların kendilerine yüklenen misyonu olduğu gibi kabul ettiği, sorgulamadığı/sorgulayamadığı, tartışmasız kabul ettiği bir imgedir. Kadınlar ‘çocuk Kadın’dan, ‘yetişkin olmayan Kadın’dan, ‘Cumhuriyet’in kızları’ olmaktan öteye gitmelerine izin verilmedi. “Hülya Adak’ın (2007) ‘çocukluğa kaçış’ tan söz ederken kast ettiği belki de tam olarak budur. Adak 1918-1935 yazılmış kadın öz yaşam öykülerini incelerken, kamusal benliğin özel olan aleyhine öne çıkarıldığı saptamasını yapar ve anlatılan hikâyelerde stratejik bir kendini çocuklaştırma eğilimi olduğunu söyler: Bu yalnızca hikayeyi kurgulamanın ya da ataerkil tabuların yetişkin bir kadının anlatısı etrafında oluşturabileceği krizlerle başa çıkmanın bir aracı değildir. Tersine, kendini çocuklaştırma, daimi bir kadınlık durumu olarak çocukluğu içselleştirme eyleminin kendini ifadesidir de”(Bora, 2011, s.120).

Kadın kamusal alana çıkması sağlanmış fakat geleneksel rollerini bununla birlikte devam ettirmesi de istenmiştir. Bu geleneksel rolde özellikle aile içi ilişkilere, ana rolüne önem verilmiştir. “Türk modernleşmesinin kadınlarının kamusal alanda olduğu gibi geleneksel alanda da Batılı bir anlayışla, yani aile içi ilişkilere önem verecek bir biçimde, rol oynamaları gerektiği düşüncesiyle kadınlar geleneksel rolleri yerine getirmeleri konusunda özendirilmişlerdir”(Arat, 1998, s.82-91).

“Bu anlayış çerçevesinde kadını kamu alanına dâhil eden yeni rejim, onun çalışmak ve eşyle birlikte ortak alanları paylaşmak yanında asli görevinin ‘analık’ olduğunu vurgulayarak özel alandaki rollerini de yerine getirmesini sağlamayı amaçlamıştır. Dönemin kadın dergilerinde ve gazetelerinde yayımlanan pek çok makale ve yazıda ‘çalışan kadın’ imajının ‘ev kadını’, ‘aile kadını’ ödevleriyle aykırı olacak şekillerde tecelli etmesinin istenmediği ve kadının ana ve eş olarak görevlerini yerine getirmesinin birincil öncelikte olduğu vurgulanmaktadır. Dergilerde yer alan yazılar genel olarak çocuk eğitimi, evlilik, ahlâk, ev idaresi, çocuk bakımı ve sağlığı, moda gibi daha çok kadınların ilgi ve görev alanlarına giren öğretici, eğitici konulardan oluşmaktadır. Bu anlayışı Atatürk’ün yeni Türk kadınının nasıl olması gerektiğine dair şu sözlerinde görebiliriz: Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklıkta değil, ahlakta ve fazilette ağır, vakarlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi Türk’ü zihniyeti ile pazusu ile, azmi ile muhafaza ve müdafaaya kudretli nesiller yetiştirmektir”(Kocaturk’ten aktaran: Bakacak, 2009, s.627-638).

Kadının, modernleşmenin yüzü olduğu kadar bir annelik misyonu da vardır. Bu yeni kurulan çağdaş Türkiye için çok önemlidir. Çünkü Cumhuriyeti koruyacak, sürdürecektir çağdaş yeni nesiller ilk olarak aile içinde özellikle annenin sorumluluğunda yetişmektedir. Bu anneler ne kadar eğitilmiş ve ahlaklı olursa yetiştirecekleri çocuklara bunları aktaracak ve bu çocuklar da öyle olacaklardır ve Cumhuriyetin imanlı muhafızları olarak yetiştirileceklerdir. Burada da kadına toplumsallaşmada bir araç rolü yüklenmektedir. Çünkü uluslaşmanın aktarılması daha çok kadınlar yoluyla mümkündür.

Özellikle ‘Anadolu Kadını’ vurgusunun çok sık yapıldığını görürüz. Örneğin Kurtuluş Savaşı’nın nasıl kazanıldığını gösteren bir resim de Anadolu kadını kağıtlarla cepheye mermi taşıyor ve çocuğunun üstünü örtmek yerine mermilerin üstünü örtüyor. Anadolu kadınına bu kadar vurgu yapılmasına rağmen Cumhuriyetin kazanımlarından en az yararlananlar onlardır. Bu haklardan daha çok şehirlerde yaşayan elit tabaka yararlanmışlardır. “Arzulanan Türk kadını imajının başka bir boyutu da, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılanmadan kaynaklanan şehir ve köy ikileminde kendini göstermektedir. Şehirde yaşayan ve eğitim alabilme şansına sahip olan kadın kesimi ile kırsal kesimde yaşayan ve eğitim başta olmak üzere her türlü toplumsal ve kültürel gelişmenin dışında kalan kadın kesimi için Cumhuriyet reformlarının ifade ettiği anlam birbirinden çok farklı olmuştur. Hatta kırsal kesimdeki kadınların çoğunluğu, Cumhuriyet reformlarından ve bu reformların kadınlar için/vatandaşlar için getirdiği imkânlardan habersizdir denilebilir. Cumhuriyet reformlarından haberdar olan ve bu reformların getirmiş olduğu yeniliklerden ve değişimlerden faydalanan kadınlar, modernlik ile geleneksellik – bir anlamda “hanımefendilik ile hoppalık” – arasındaki çizgide kendini anlayamadan, kendisinin olmayan bir dünyanın dengesini sağlamaya çalışmıştır”(Tokuroğlu, 2004, s.6-7).

Caporal, Cumhuriyet'in getirdiği haklardan yararlanma konusunda bu bu büyük farklılığın nedenleri olarak şunları sayar(Caporal, 982, s.735-737): 1- Geleneksel kurallar/ töre: Çok iyi yasalar ve baskıcı, otoriter önlemler böyle bir alanda zihniyetleri değiştirmeye yetmez. Gerçekten, töre kuralları yasalara ve toplumsal ve ekonomik olaylara göre her zaman daha yavaş bir hızla evrimleşir, değişir. 2-Coğrafi nedenler: Özellikle ülkenin doğusunun engebeli olması ve yolların yetersizliği ve bu nedenle de dış dünya ile iletişimin olmaması.

Sonuç olarak, Cumhuriyet'in kurucuları tarihin inşası gibi kadın kimliğini de inşa etmiştir. Kadına sosyal, siyasal ve özel alanlarda roller yüklemiştir. Bu alanlarda erkeklerle bir arada bulunan, yurttaşlık vazifesini ön planda tutup kadınsal kimliğini öne çıkartmayan, bir ana olarak cumhuriyetin gelecek nesillerini yetiştiren ahlaklı ve iş sahibi, modernleşmenin yüzü çağdaş kadın tipi olarak yaratılmış bir kadın imgesi vardır. "Cumhuriyetin ilk yıllarında, "kadınların kurtuluşu", böylece 'milli bir dava için mücadele etme' çerçevesinde tartışılmış ve bu fikrin propagandası yapılmıştır. Bizzat kadınlar da, bu etik anlayışın adeta somut tezahürleri olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de günümüzde feminist çevrelere karşı bu söylem, imge ve temalar hala etkilidir"(Durakbaşı, 2002, s.126).

Kazanılmış Bir Hak Mı Yoksa Lütuf Mu?

Kemalist ideolojide kadın imgesine değindik. Bu bağlamda da kadınların siyasal haklarının verildiği mi yoksa alındığı mı tartışmasına değineceğiz.

Cumhuriyet'in 94. Yılına gelinmesine rağmen kadınların özgürlük talepleri hala devam etmektedir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının 'verilmesi', kadınların eğitilmesi kadınlara özgürlük sağlayamadı mı? "Kemalist ideolojinin kadının özgürleşmesini, onun eğitimine bağlaması, aslında, Tanzimat'ın kadının özel alanda eğitilmesine ilişkin yaklaşımının, kamusal alana taşınmasından ibarettir: Tanzimat'ta kadının Batılılaşmasının, onun ev içi [özel alan] eğitimi ile sağlanması düşünülürken, Cumhuriyet ideolojisi, eğitimi kamusal alana taşımakla kadının 'özgür'lüğünü kazanacağını varsaymıştır"(Yavuz, 2012).

Şunu da belirtmek gerekir; Kemalizmin getirdiği modernleşme sayesinde kadın hakları, kadınların toplumsal konumu gibi konularda önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Kadınlar modernleşmenin en önemli parçalarından hatta modernleşmenin yüzü olarak kabul edilmişlerdir. Ancak günümüzde dahi 'seçme ve seçilme' konusunda de jure bir eşitlik, cinsiyet ayrımını önleyici maddeler olmasına rağmen de facto olarak durumun böyle olmadığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak şu soruyu sorabiliriz: Bu ilerlemeler gerçekten kadınların kendi hakları için mi, yoksa Kemalizmin gerçekleştirmek istediği medeniyet dönüşümünün bir aracı olarak mı kullanılmışlardır? Kadınlar, resmi söylemin anlattığı gibi edilgen olmayı kabul edip haklarının verilmesini mi beklediler? Yoksa unutturulan bir kadın mücadelesi var mıydı? Osmanlı'nın, Cumhuriyet'in süfretleri yok muydu?

Küçüklüğümüzden itibaren bize öğretilen bir cümle: Seçme ve seçilme hakkı Türk kadınlara dünya kadınlarından çok önce verilmiştir. Peki gerçekten böyle midir? Verilmiş midir kazanılmış mıdır? Türk kadınına siyasi hakların dünya kadınlarından çok önce 'verildiği' resmi ideolojinin anlattığı şekilde herkesçe söylenir. Ancak bu hakları kadınların mücadele ederek değil de, yönetici kesimlerin 'lütfü'yla elde ettikleri ne kadar doğrudur?

Evet, kadınlara seçme ve seçilme hakkı, Japonya ve Fransa'da 1945'te, İsviçre'de 1971'de verilmiş olsa da, örneğin, Yeni Zelanda'da 1893'te, Avustralya'da 1902' de, Finlandiya'da 1906'da, Norveç'te 1913'te, Moğolistan ve ABD'de 1920'de, Britanya'da 1928'de verilmişti. Gerçekte, 1870'lerden 1923'e kadar 100'e yakın örgüt kuran, 30'dan fazla dergi yayımlayan bir kadın hareketinin olduğu bu topraklarda 1934 yılı hiç de erken bir tarih değildi. Üstelik kadınlara seçme ve seçilme hakkı iddia edildiği gibi armağan edilmemiş, aksine Cumhuriyet'in kadınları bu ve benzeri hakları Cumhuriyet'in erkeklerinden 'söke söke' almışlardı(Akyol, 2006).

Kadınlara haklarının Kemalistlerce verildiği savına göre sanki kadın hareketleri hiç yokmuş gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet öncesindeki ve Cumhuriyet dönemindeki Osmanlı hareket-i nisvanı göz ardı edilmekte ve hiç yaşanmamış gibi gösterilmektedir. Cumhuriyet öncesi unutturulduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kadın hareketleri de unutturulmaktadır. Ve bu haklarını kadınlara Mustafa Kemal ve çevresi tarafından lütfedildiği Kemalist tarih yazımınca sürekli aynı şekilde dile getirilmektedir. Bu konuda Aksu Bora şunları belirtir: "Kemalist kadın söylemi, kadınlara medeni ve siyasal hakların hiçbir mücadeleye gerek kalmadan Atatürk tarafından bahşedildiği tezi üzerine kuruludur. Bu bağlamlarda Kemalist Modernleşme eskiyi reddeden yepyeni bir kadın imgesi inşa etmek istemekteydi. Bu yeni kadınlar 'Cumhuriyet Kızları'ydılar. Onlar modernleşmenin görünür yüzleri ve araçlarıydılar. Ancak bu 'yeni kadın' imgesinin oluşması için eskinin unutulması/unutturulması gerekiyordu. Cumhuriyet kızlarının, bu yeni kadınların varlıklarını çevreleyen bağlam, bir dizi unutulmuşla biçimlendirilmişti. Bu unutulmuşlardan ilki ve onların feminist torunları tarafından da ilk keşfedileni, bu topraklarda kadınların verdikleri hak mücadelesinin unutulmuşuydu. Böylece kadınların eşitliği fikrinin Mustafa Kemal'in zihninde yaratılmış ve yine onun tarafından yürürlüğe konmuş bir fikir olduğu inancı yaygın ve güçlü inanç haline gelebildi. Tıpkı Cumhuriyet fikri de dahil olmak üzere modernleşmeye ilişkin

düşünce ve eylemlerin on sekizinci yüz yıla kadar giden tarihinin unutulması gibi, Osmanlı kadınlarının hak talepleri de unutuldu”(Bora, 2011, s.118).

Resmi ideolojinin aksine, kadın hakları aniden türeyen bir şey olmayıp bir süreç içinde gelişmiştir. “Tanzimat hareketiyle birlikte 19. Yüzyıl ortalarından itibaren kadın hakları alanında ilk adımlar atılmaya başlandığı görülür. Bu dönemde batıcı aydınlar arasında yaygın olan bir görüşe göre Osmanlı toplumunun kapitalist batı karşısında geri kalmasına yol açan faktörler arasında kadının toplumsal bakımdan geri durumunun da önemli bir rolü vardır. Buradan hareketle aydın ve bürokratlar kadınları etkileyen bazı mütevazı reform hareketlerine giriştiler: Cariyelik - kölelik kaldırılır, kadınlara verasette erkek çocukla eşit haklar tanınır ve kadınlara ilkökul ötesinde bir eğitim – mesleki eğitim verme yolunda ilk adımlar atılır. Kadınların çalışma hayatına katılmalarına olanak verecek bu çelimsiz adımlar gerek nicel gerekse nitel olarak çok sınırlı sayıda kadını etkilemiş, bu olanaklardan büyük kentlerde yaşayan ve yeni yeni burjuvalaşmakta olan kadınlar yararlanabilmişlerdir”(Tekeli, 1979, s.395).

Biliyoruz ki Kurtuluş Savaşı’nda kadınlar gerek cephe gerisinde görev almışlar gerekse bilfiil savaşa katılmışlar ve vatan savunmasına önemli katkılar yapmışlardır. Hatta Kurtuluş Savaşı’nda Türk kadını vurgusu sık sık yapılmış ve çeşitli şekillerde, örneğin ‘Cumhuriyeti Biz Böyle Kazandık’ şeklinde bir afiş ve önünde ellerinde top mermileri ve kağnılarıyla savaşa ‘kahraman Türk kadını’ vurgusunu içeren bir fotoğraf ile anlatılmaya çalışılmıştır. Kadının savaştaki rolü herkesçe kabul edilmekle birlikte savaş sonrasında Meclis’te kadınların siyasal hak talepleri için aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir. Savaşa vatan savunmasında var olan ve erkeklerce takdir edilen kahraman kadınlar savaş sonrasında Meclis gibi demokratik olan bir ortamda yok sayılmışlardır. Oysa kadınlar savaşa rol aldığı kadar politik mücadeleye de katılmışlardır.

Caporal bu konuyla ilgili olarak şunları aktarır: “Türk kadınları bu savaşa tüm benlikleri ile katıldılar. Onlar, ordunun yardımcı hizmetlerine katkıda bulunmakla yetinmediler, bununla sınırlı kalamazlardı, kalmamalıydılar. Sık sık, kavganın tam ortasında ve içinde yer aldılar. Pek çok kahramanlık eylemleriyle belirginleştiler. Tarih, bu kadınlardan bir çoğunun adını saklamıştır. En ünlülerinden bir kaçını -örnek diye- sayalım: Gördesli Makbule Hanım, Tayyar Rahmiye Hanım, Hatice Hanım, Fatma Seher Hanım ve Nezahat Hanım...”(Caporal, 1982, s.175).

“İzmir ve İstanbul’un işgalinden sonra Halide Edip’in 23 Mayıs 1919’da Sultan Ahmet Meydanı’ndaki ünlü mitingi ve katılanların çoğunun kadın olduğu gibi örnekler de mevcuttur. Kadınları da içine alan toplumsal seferberlik Osmanlı Donanma Cemiyeti ve Türk Ocağı gibi derneklerde de çeşitli vatanperver toplantılara neden olmuştur. Daha sonra Kuvay-ı Milliye’yi oluşturan elli bir örgütün on altısı çeşitli amaçlarla kurulmuş kadın derneklerinden oluşmuştur. 15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgalini izleyen günlerde İstanbul’da düzenlenen protesto mitinglerinde gerek konuşmacılarının gerek dinleyicilerinin çoğunluğu ulusal çıkarlarının bilincindeki kadınlardan meydana gelmiştir. Bilindiği gibi bu mitinglerin en ünlü hatibi olan Halide Edip, 23 Mayıs 1919 günü Sultanahmet Meydanı’nda, Sabiha Sertel’in aktardığına göre (Sertel, 1978, s.27), çoğunluğunu her katmandan kadınların oluşturduğu iki yüz bin kişilik bir kalabalığa seslenerek onlara bağımsızlık yemini ettirmiştir”(Yaraman, 1999, s.45).

Savaşa bilfiil ve politik katılımlarına rağmen kadınlar neden siyasal haklarını alamadılar? Radikal bir modernleşme iddiasındaki Kemalizm kadınları neden özgürleştirmede? Tekeli’ye göre: “Batı’da kadınların I. Dünya Savaşına yaptıkları katkı, savaş ertesinde oy hakkını kazanmalarını belirleyen en önemli faktördür. Türkiye’de ise savaş sırasında görülen ideolojik bilinçlenme ve politik katılmaya rağmen kadınların, siyasal haklarının tanınması için daha bir süre beklemeleri gerekmiştir. Siyasal hakların elde edilmesi için neden 1930 ve 1934 yıllarına dek beklemek gerektiğini anlamak için bu dönemin siyasal hayatına hakim olan yapıyı göz önünde bulundurmak gerekir. Bu açıdan Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında görev yapan ilk iki Meclisin bileşimi iyi bir başlangıç noktasıdır. Her iki Meclis’te de bir tarafta Mustafa Kemal’in çevresinde toplanmış bulunan ve Kurtuluş Savaşı’nın yürütülmesinin ötesinde ‘eski düzene’ son vermeyi amaçlayan bir ‘devrimci’ azınlık, diğer tarafta da, kurtuluş mücadelesinde Mustafa Kemal’i destekleyen fakat Osmanlı toplum ve devlet yapısına ilişkin sorunlarda son derece dinci hilafetçi bir çoğunluk mevcuttur. Bu tutucu çoğunluk hele kadınların statüsünde herhangi bir değişiklik yapılması söz konusu olduğunda son derece hassaslaşır. Öyle ki, 1924 Anayasası çalışmaları sırasında devrimci azınlığa mensup bir temsilcinin kadınların nüfustan sayılmaları yani vatandaş kabul edilmeleri yolunda yaptığı bir öneri meclisin birbirine girmesine yol açmış ve reddedilmiştir”(Tekeli, 1979, s.396-397).

Tekeli’nin bu çıkarımlarından hareketle dönemin siyasal hayatına hâkim olan yapıyı ikiye ayırabiliriz: İç siyasal yapı ve dış siyasal yapı. İçyapıdan kastedilen ülke içindeki, özellikle Meclis’teki siyasal yapıyı anlamaya çalışmak ve buradan hareketle kadınların siyasal hakları konusundaki tartışmaları irdelemektir. Dış yapıdan kastedilen ise o tarihlerde dünyada oluşmaya başlayan siyasal yapıyı anlayarak bunun ülkede kadın haklarının tanınmasında etkisinin olup olmadığıdır.

İç Siyasal Yapı

Öncelikle Meclis'te seçim kanununun değişiminden başlayarak kadın haklarının mevzu bahis olduğu olayları incelemeye başlayalım. Yaprak Zihnioğlu TBMM'deki seçim kanunu değişikliği gündeme geldiğinde TBMM'deki cinsiyetçi zihniyetle ilgili şunları aktarır: “Seçim yasasında değişiklikler öngörülüyordu. TBMM'nin oturumunda seçim yasasının bazı maddelerinde değişiklik öneren İntihab-ı Mebusan Kanun-u Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun müzakereye açıldı. Kanunun 2. Maddesine göre 18 yaşını geçen her erkek seçmek hakkına sahipti. Kanun teklifinin altında Kanun-ı Esasi Encümeni Reisi olan Yunus Nadi'nin imzası bulunuyordu. Bu yasa tasarısı TBMM'ye hâkim olan cinsiyetçi yargıların göstergesi gibiydi. Tasarı - büyük olasılıkla savaşta erkek nüfusunun azalması sonucu- mebus seçiminde erkek nüfusa düşen mebus oranını arttırmayı hedefliyordu. Seçim yasasındaki 50.000 erkek için bir mebusun seçilmesi yerine, her yirmi bin erkek için bir mebus seçilmesini öneriliyordu. Meclis'teki İkinci Grubun lideri Hüseyin Avni Bey (Ulaş) söz aldı ve birinci maddenin değiştirilerek yirmi bin erkek nüfusa indirilmesini savundu. Bu değişikliğin gerekçelerinden biri, kadınların oy kullanmak için henüz yeterince olgunlaşmadığıydı. Bu koşullar gerçekleşene değin kadın nüfusun aile reisi erkeklerce temsil edileceği düşünülüyordu. Hüseyin Avni Bey'e göre, yasa önerisini hazırlayanlar, kadınların mevkiini de göz önüne almış, kadınların erkek aile reisine oy verdiklerini var sayarak bu değişikliği önermişti”(Zihnioğlu, 2003, s.120-121):

‘Bu defa, bu teklifi yapan arkadaşlarımız, kadınlık mevkiini de nazar-ı dikkate alarak hareket etmişlerdir. Her şeyin bir derecesi ve bir vesile-i tekemmülü (olgunlaşma yolu) var, kanun teklifinde, kadınlar tekemmül edip de, rey hakkını istimal etmek (almak) derecesine gelinceye kadar, onlar aile efradı beyninde (arasında) aile reislerine rey vermiş gibi telakki edilerek yirmi bin nüfusu zükurda bir mebus intihabını (seçilmesini) ittihaz etmiştir (almıştır).’

Bugün bazı çevrelerde ilk Türk demokrati, ilk Türk liberali diye anılan Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni (Ulaş) Bey 'in bu konuşması erkek egemen görüşü gözler önüne sermektedir(Ayşe Hür,2012). Bu görüşmelerde Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey bu yasa değişikliğine itiraz ederek kadınların haklarından söz eder ve onların da nüfustan sayılmaları gerektiğini söyler fakat konuşması sık sık bölünmüş şeriata hümmet etmesi gerektiği söylenmiş, 'nisaiyyundan'(kadın takımından) ve feminist gibi sözlerle uyarılmış ve alay edilmiştir. Bu konu da Alkan şunları aktarır: “Daha Birinci Meclis'in son gününde Tunalı Hilmi, seçim yasasında bir değişiklik önergesi vermiştir. Meclisin 3 Nisan 1339 (1923) tarihli içtimasında seçim yasası ile başlayan ve kadın hakları ile tek dereceli seçim tartışmasına dönüşen görüşmeler gerçekten ilginçtir. Sonradan 'demokrat' diye adlandırılacak olan İkinci Grup üyelerinden Hüseyin Avni [Ulaş] Bey, bu sıfatıyla hiç bağdaşmayacak şekilde bu değişiklik önerisine, kadınların siyasal hakları konusunda zamanın henüz gelmediğini ve bunun verilecek değil, alınacak bir hak olduğunu belirterek itiraz etmiştir. Hüseyin Avni Bey, kadınların siyasal haklarını kullanacak kadar tekâmül etmediğini söylemektedir. Tunalı Hilmi ise yaptığı konuşma sebebiyle nisaiyyundan, feminist gibi 'suçlamalara' maruz kalacak milletin hassasiyetleriyle oynamaması, şeriata hümmet etmesi konusunda uyarılacaktır”(Alkan, 2006, s.145-146).

Bu itiraza rağmen madde bu konuda bir değişiklik olmadan kabul edilmiştir. Kanun şöyledir:

MADDE 1. —Türkiye Büyük Millet Meclisinin miktar-i azası Türkiye devleti halkından her yirmi bin nüfus-i zükurda (erkek nüfusta) bir nefer olmak üzere intihabolunur...

MADDE 2. — On sekiz yaşını ikmal eden her ferdi zükûr(erkek nüfus) intihabetmek hakkını haizdir.

Bu tartışmalara bakıldığında, kadın hakları konusunda Tunalı Hilmi Bey'in itirazlarından ve bu itiraza gelen tepkilerden ve Hüseyin Avni Bey (Ulaş)'in konuşmalarından hareketle Meclis'te Mustafa Kemal'e yakın Birinci Grup ile muhalif İkinci Grup'un cinsiyetçi ön yargılar açısından bir benzerlik içinde olduğu söylenebilir. Kadınlarımız saygıdeğer varlıklar olmalarına ve Kurtuluş Savaşı'nda bilfiil yer almış olmalarına rağmen seçme ve seçilme hakkı söz konusu olunca yeterince gelişmiş değillerdi. Bunlar, Birinci Grup ile İkinci Grup'un kadınlara siyasal hakların verilmesi konusunda zamanın gelmediği ve kadınların daha bu haklara sahip olacak kadar olgunlaşmadığını yönünde aynı düşüncede olduklarını göstermektedir. Zihnioğlu'nun(2003, s.121) aktardığı şekliyle Tekeli bu konuda şöyle der: “TBMM'nin kurulduğu 1920 ile kadınlara siyasal hakların tanındığı 1934 yılı arasında Meclis'te kadın hakları konusu bir gündem maddesi olarak yer almadı; bir iki tartışma girişimi itirazlar ve protestolarla susturuldu. Meclis'te incelenen dönemde kadın hakları konusu görünmezliğini korumuştur.” Tunalı Hilmi Bey'in kadın haklarını savunmasına karşı ayaklarını yere, ellerini sıralara vurarak sözünü kesen mebuslara cevaben söylediği gibi kadınların da erkekler gibi siyasal haklara sahip olduğu hakikatine tahammül edilemiyordu: “Ayaklarınızı vurmayın efendiler, benim mukaddes analarımın, mukaddes bacılarımın başına vuruyorsunuz ayaklarınızla. Hakikate tahammül edemiyorsunuz”(Sözen, 2010).

Ancak burada şunu da belirtmekte yarar var: 1 Nisan 1923'te Meclis'in anayasaya aykırı bir şekilde erken seçim kararı olarak seçime gittiği ve Mustafa Kemal'in aday listesini belirlediği 1923 yılının seçimlerinde İkinci

Grup'tan hiçbir kişinin yeni Meclis'e girememiş olduğu ve İkinci Grup'un tarih sahnesinden silinmesi (Erdoğan, 2012, s.82) düşünülürse kadınların siyasal haklarının tartışıldığı Meclis Mustafa Kemal'in belirlediği listelerden seçilenlerden oluşmaktadır ve kadınlara siyasal haklarının tanınmamasında İkinci Grup'un günah keçisi yapılamayacağını söyleyebiliriz ki birinci grup ile ikinci grup arasında bu konuda benzerlik olduğunu zaten söyledik. Buradan hareketle Meclis'in tamamının sonradan CHF'ye dönüştürülecek olan Birinci Grup'tan oluştuğu ve o dönemde kadınların siyasal hakları konusunda erkek egemen bir zihniyetin suçlanan İkinci Grup'tan farklı olmadığı aşikardır.

Kadınların siyasal mücadelelerini anlatırken değinilmesi gereken bir diğer iç olay da savaşlardır. "Türkiye'de kadının siyaset ilgisi Balkan Harbi ile başlar. Bu sıralarda Darülfünun konferans salonunda verilen konferanslarda ülkenin karşılaştığı sorunlar, çözüm yolları çok yönlü olarak tartışılır. Cihan harbi yılları gerek Batı'da gerekse Türkiye'de kadını ülke sorunları ile bütünlemiştir. Topyekün savaş nosyonu kadını bilfiil seferber eder; cephe gerisinde, hatta cepheye kadınlar, erkeklerle vatan savunusunu üstlenir..."(Toprak, 1988, s.30).

Yukarıda belirttiğimiz gibi Kurtuluş Savaşı sürecine kadınların gerek cepheye gerekse mitinglerle politik olarak katılmaları ile kadınların kamusal görünürlüğü iyice artmış ve kamuoyunun bir parçası haline gelmişlerdir. İlginç bir şekilde kadınların seçme ve seçilme hakkı olmamasına rağmen erkeklerin kadınlara oy verdikleri görülmüştür. Kadınların kamuoyunun bir parçası olması ve kadınlara verilen oylar konusunda Yaraman şöyle der: "Kadın artık kamuoyunun bir parçasıdır; kamuoyunun gündemin oluşmasında payı vardır; dolayısıyla bu gündeme çözüm üretecek siyasal karar mekanizmalarında yer alabilmesi için yasal engellerin aşılması gerekmektedir; toplumsal meşruiyet yasal dönüşümü gerekli kılmaktadır. Nitekim aynı yıl içindeki seçimlerde, kadınların yasal seçme ve seçilme hakkı olmamasına karşın erkek seçmenlerin bir kadına oy verdikleri görülmektedir: Halide Edip aday olmamasına ve yasal engele karşın Beyşehir'de on, Beypazarı'nda yirmi, Giresun'da sekiz, Erzurum'da üç, İstanbul'da bir oy almıştır. Nicel değil, nitel bir anlam taşıyan bu oyları sayısal açıdan küçümsemek için o dönemde seçimlerin genel oy biçiminde olmadığını ve 'ikinci seçmenlerin' seçim sonucunu belirlediğini, dolayısıyla seçmen sayısının zaten az olduğunu anımsamakta yarar bulunmaktadır; bir örnek vermek gerekirse yukarıda yirmi oyun Halide Edip'e verildiği belirtilen Beypazarı'nda toplam oy sayısı zaten yirmi ikidir. Toplumsal beklenti ve onayı yansıması açısından Halide Edip'in yazarı bulunduğu Vakit gazetesinin yorumu da anlamlı bir veridir"(Yaraman,2006, s.15):

"Muhterem edibemizi(...) bu muvaffakiyetinden dolayı tebrik eder ve kandisini bundan sonraki intihabın mebusları arasında görmek temennisini izhar ederiz."(Vakit, 1. Kanunuevvel, 1335).

Kadınların toplumun bir parçası olmasında savaşlarında büyük etkisi bulunmaktadır. Erkeklerin cepheye olmaları ve ekonomik faaliyetlerin devam etmesi zorunluluğu olduğu için kadınlar çalışma hayatına zorunlu bir giriş yapmış ve bu sayede toplumsal görünürlükleri biraz daha artmıştır. "Kadınların kitlevi bir biçimde çalışma hayatına girmeleri ise ilkin Balkan Savaşı ve daha sonra asıl I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında erkeklerin cepheye gönderilmeleri üzerine ortaya çıkan ekonomik şartların dayatmasıyla olmuştur. Bu anlamda savaşlar kadınların kurtuluşuna, reformlardan daha önemli bir etki yapmıştır. Savaş koşullarında hükümetlerde kadın emek gücünün ekonomik hayat için gerekliliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır. İttihatçı hükümetin başı Enver Paşa, "İslam Kadınlarını Çalıştırma Cemiyeti"nin kuruluşuna ön ayak olurken, Cemal Paşa da Anadolu'da "amele taburları" teşkil etmiştir" (Tekeli, 1979, s.396).

Tokuroğlu da bu konuda şunları aktarır: "Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin nüfusunun çoğunluğunun kırsal kesimde yaşıyor olması sonucu kadınlar, tarlalarda ve hayvan yetiştirilmesinde emeğin parasal karşılığı olmadan, aile işçisi olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Şehirlerde ise, kadınların kamu hayatında yer almaları, kadınlara ihtiyaç duyulan ve kadınlar için uygun görülen alanlarda olmuştur. Küçük sanayinin kısmen iyileşiyor olması ve erkeklerin yönetim ve karar alma kademelerinde bulunmaları dolayısıyla kadınlar fabrika işçiliği, dokumacılık gibi alanlarda istihdam edilmişlerdir. Okuma-yazma öğrenme ve eğitim görme şansına sahip olan kadınların çoğunluğu ise, nüfusu eğitime görevini üstlenmiştir. Yönetim ve karar alma kademelerinde kadınlar parmakla gösterilecek kadar az sayıda olmuşlardır"(Tokuroğlu, 2004, s.7). Bunlardan hareketle toplum nezdinde kadınların toplumun bir parçası olarak kabul edilmeye, çalışmalarının ve kadınların seçme ve seçilme hakkının meşruluk kazanmaya başladığı söylenebilir ki yasal engellerden dolayı kadınların oy veremediği göz önüne alındığında kadınlara oy verenlerin erkekler olduğu, tabu olan kadın konusunun şartlara göre değişebildiği düşünülürse sanırım bu görüş biraz daha geçerlilik kazanacaktır. Lakin tüm bunlara rağmen Meclis yapısında cinsiyetçi ön yargıların varlığını koruduğu görülmektedir. Aşağıda belirteceğimiz gibi Medeni Kanun'unda da bunu göreceğiz.

Toplumsal değişmeyi açıklayan kuramlardan Karl Marx'ın belirttiği alt yapı ve üst yapının karşılıklı ilişkileri bağlamında şunu söyleyebiliriz: Avrupa'da ulus devlet ve modernleşme sürecinde üretim ilişkilerinin değişip ortaya bir burjuva sınıfının çıkması, sermaye birikimi ve kapitalist kurumlar etkili olmuştur. Uluslaşma süreci ile

sanayileşmenin paralel gittiği görülür. Ancak Osmanlı İmparatorluğu için aynı durum söz konusu değildir. Bir burjuva sınıfı ve sermaye birikimi oluşmamış üretim araçları değişmemiştir. Bu durumda Avrupa'da yaşanan modernleşmenin temel dinamikleri Osmanlı'da mevcut değildir. Bu temel dinamikler olmadığı için, yani alt yapı değişmediği için, modernleşme bürokratlar eliyle yapılmaya çalışılmaktadır. Bu çabalar ise üst yapının değiştirilmesi ile olmaktadır. Bu konuda Şirin Tekeli Medeni Kanun'u örnek göstererek şunları aktarır: "Eski düzene karşı verilen bu mücadelenin asıl amacı Türkiye'de çağdaş bir düzen kurmaktır. Çağdaş düzen ise Mustafa Kemal ve çevresindeki devrimcilere göre burjuva devriminin gerçekleşmesi ile kurulabilirdi. Oysa yeni devletin Osmanlı Devletinden devraldığı üretim güçleri tarihsel bakımdan belirleyici olmayacak bir düzeyde idi. Bu nedenle çağdaşlaşmaya üst yapılardan başlamak gerekiyordu. 1926'da kabul edilen Medeni Kanun, insan-insan ilişkileri ile mülkiyet rejimini batılı burjuva toplumlarında geçerli olan toplumsal ilişkiler modeline dayandırmaktaydı. Avrupa'dan yeni kabul edilen ve en çağdaş medeni kanunlardan biri olan İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkçeye çevirisi olan 1926 Kanunu, kadın hakları bakımından eskiye göre çok önemli bir adım niteliğindedir"(Tekeli, 1979, s.399).

Gerçekten de Medeni Kanun ile Türk kadınına verilen haklara baktığımızda şunları görürüz: Çok eşliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, mirasta erkeklerle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması, mahkemelerde erkeklerle eşit haklara sahip olması ve son olarak da evliliğe bir memur tarafından resmi bir boyut kazandırılmasıdır. Ancak Medeni Kanun özünde kadınla erkek arasında bir eşitlik sağlamadığı söylenebilir. Erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi, kadının çalışmasının kocanın iznine bağlanması, ailenin yerleşeceği evin aile reisi yani erkek tarafından belirlenmesi, çocukların velayetinin babada kalması, kadının ailenin ve çocukların bakımından sorumlu tutulması ve son olarak kadının ancak aile gelirine katkıda bulunabilmek için çalışabilmesi gibi düzenlemeler Medeni Kanun'un ataerkil yapısını yansıtmaktadır. Bu düzenlemeler, Medeni Kanun'un, kadını öncelikli olarak ev kadını ve anne olarak gördüğünü göstermektedir. Ne var ki Medeni Kanun'un kadına yönelik bu bakış açısı, o günün kadını bir paradoks içinde bırakmıştı. Çünkü kadın neredeyse yüz yıl öncesinden kamusal alana çıkmaya başlamıştı. Bunun yanında II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet ile birlikte kadınlar kamusal hayatın bir parçası haline gelmek için şartlandırılmışlardı. Oysa ki Medeni Kanun, kendini kamusal hayatın bir parçası olarak gören kadını öncelikli olarak anne ve ev kadını olarak tanımlıyordu(Çaha'dan aktaran: Biriciklioğlu, 2006, s.8).

Medeni Kanun ile kadınlar hukuki bir kişilik kazanmış, kadın hakları yasal güvence altına alınmış, kadına boşanma hakkının verilmesi, mirasta erkeklerle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması, mahkemelerde erkeklerle eşit haklara sahip olması ve evliliğe resmi bir boyut kazandırılması bakımından erkeklerle eşit konuma gelmişlerdir. Lakin Aynı zamanda Medeni Kanun, yukarıda belirttiğimiz gibi, kadınlar için sınırlamalar da getirmiştir.

Bu durum da kadın hakları için yapılan reformların kadını düşünmekten çok Kemalist elitlerin tasarladığı modernleşme projesinin gerçekleşmesi amacını taşıdığı destekler niteliktedir. Yani kadınlar modernleşmenin, rejimin sembelleri olarak ve medeniyetin taşıyıcısı olarak cumhuriyetin çocuklarını yetiştirecek olan modern kadınlar olarak düşünülmüşlerdi diyebiliriz. Ayrıca, kadınların Medeni Kanun konusunda düşünceleri olumludur. Kanun'un cinsiyet hiyerarşisi kurduğu gibi bir kaygı, özellikle kadın sosyal bilimciler tarafından, görünmemektedir. Zihnioğlu bunu şöyle aktarır: "Kemalist kadın derneklerinin üyeleri, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Medeni Kanun mistifikasyonu olarak adlandırdığım bir tutumla 'Atatürk Medeni Kanunla bize haklarımızı verdi; ama biz kadınlar bu hakları kullanmasını bilmiyoruz' kalıp düşüncesini savundu. Cinsiyet görmezliğinin bir örneği olarak Medeni Kanun'un oluşturduğu cinsiyet hiyerarşisini göremediler. Burada önemli husus, kadın sosyal bilimcilerin çoğunun araştırmadan/eleştirmeden bu söylemi benimsemesi ve 1980'lere değin taşımasıdır"(Zihnioğlu, 2003, s.182-183).

Çaha, bürokrat ve aydınlar arasında üst düzeyde gerçekleştirilen devrimin halka mal edilmesini sağlayan kesimin kadınlar olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, dünyada daha önce gerçekleşen iki devrimden Fransız Devrimi köylüler adına yapılmış ve onlara mal olmuşken, Rus Devrimi işçiler adına yapılmış ve işçilere mal olmuştur. Oysaki Türkiye'de o sıralarda devrimi üstlenebilecek herhangi bir sınıf yoktu. Bu nedenle Çaha devrimi yüklenecek en uygun kesimin kadınlar olduğunu belirtir(Çaha'dan aktaran: Biriciklioğlu, 2006, s.9).

Kadınların siyasal hak talepleri konusunda gazete başlıklarına ve gazete yazılarına bakıldığında da aynı cinsiyetçi kafa kendini göstermektedir. 1920'lerin başında kadınların siyasal hak talepleri karşısında gazeteler kadınların bu siyasal çıkışlarını farklı ifadelerle dile getirirler. Gazetelerden biri kadınlar için şu ifadeyi kullanmıştı: "Bu asabi tabiatlı cinsi latifler kırmızı rujlarıyla Meclise girseler seyretmek ne kadar da hoş olurdu." Kadınların seçime katılmalarına ilişkin yine dönemin gazetelerindeki bir başka yazıda: "Hanımların siyasal hayata atılmaları, firkalara girmeleri, mebus olmaları kadınlığa has müfrit şiddet ve heyecan ile siyasal münakaşalara girişmeleri hiç fena olmaz. Yalnız korkarız ki ilk mebus hanımın ilk işi, hain erkeklerin ipek kumaşlara, ipek çoraplara ve sair kadın tuvalet levazımına vazettikleri gümrük vergilerini zalimane bularak Meclise bunların ilgasını teklif etmek olmasın? ...Mecliste sık sık moda etrafında münakaşalar cereyan eder. Hanımların

balolarda smokin mi yoksa tuvalet mi giymelerinin daha uygun olacağına dair, mesela İstanbul mebusesi ile İzmir mebusesi arasındaki hararetli mücadeleyi bütün erkek mebusların merak ve tebessümle dinleyeceğine şüphe yoktur” gibi ifadeler içeren haberler yapılmıştı(Konan, 2011, s.165). 1925 yılında kadın hareketi ise basında yine şu şekilde yer alır: “Türkiye’de çok ciddi meseleler var. Kadınların mebusluk propagandası yapması ciddiyetsiz” 1920’de kadınların seçime katılmalarına ilişkin yine dönemin gazetelerindeki bir yazıda: “Hanımların mebusluğu hiç fena olmaz. Mecliste sık sık moda etrafında münakaşalar cereyan eder. Hanımların balolarda smokin mi yoksa tuvalet mi giymelerinin daha uygun olacağına dair, mesela İstanbul mebusesi ile İzmir mebusesi arasındaki hararetli mücadeleyi bütün erkek mebusların merak ve tebessümle dinleyeceğine şüphe yoktur” gibi haberler yapılır(Sözen, 2010).

Nezihe Muhiddin önderliğinde Kadınlar Halk Fırkası kurmak için girişimlerde bulunan kadınlara karşı bu girişimin medyada yansımaları konusunda Ayşe Hür şunu aktarır: “1 Nisan 1923’te Cumhuriyet’in kurucu meclisi seçime gitme kararı verdiğinde Nezihe Muhiddin önderliğindeki 10 kadar hanım siyasi haklar için mücadeleye başladılar, Haziran ayında ise Mustafa Kemal’in kurduğu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kadınlar kolunu oluşturmak üzere Mustafa Kemal’e başvurular. Bu arada, cüretkar bir adım attılar: 15 Haziran 1923’te ‘Kadınlar Halk Fırkası’ (KHF) adıyla bir partinin kuruluş beyannamesini İçişleri Bakanlığı’na sundular. Olay basında ‘kadınlar mebus olmak istiyor, ‘tek gayeleri mebus olmak’ şeklinde yer aldı. Bazıları da fırkanın gizli bir maksadı olduğunu söylüyorlardı”(Hür, 2007).

“Cumhuriyet gazetesinin feminizme karşı tavrı siyasi haklar mücadelesinin etkin yılları boyunca karşımıza çıkacak. Cumhuriyet, 1927’de Nezihe Muhiddin’in Kadın Birliği’nden dışlandığı güne kadar muhalefetini imzasız yazılarla sürdürdü. Ne ilginçtir ki, Nezihe Muhiddin’in usulsüz bir kongre ile Kadın Birliği’nden dışlandığı ve suçlamalarla karalandığı gün Yunus Nadi’nin ilk kez kendi imzasıyla “Çok Şükür Kurtulduk” başlıklı yazı yazdığını görüyoruz. Bu yazıda Yunus Nadi gerek devrin erkeklerinin gerekse iktidarın TKB’ye karşı cinsiyetçi ve nefret dolu tutumunu sergiliyor”(Zihnioğlu, 2003, s.164).

Sonuç olarak, içerideki gelişmeler göz önüne alındığında şunu söyleyebiliriz: Rejim, kadınların siyasi hak taleplerini dikkate almak bir yana kadınlara siyasi haklarını vermeme konusunda adeta direnmiştir. Meclis’e, topluma egemen olan cinsiyetçi kafa yapısı kendini karikatürlerde, konuşmalarda her seferinde göstermiştir. Oysa ki “kahraman Türk kadını” vurgusu her seferinde yapılmış ama bu kahraman kadınlar siyasi haklarını talep ettiklerinde yeterli olgunluğa ulaşmamış görülmüş ve talepleri reddedilmiştir. Asıl neden rejimin kendisinden bağımsız bir hareketin oluşmasını istememesidir. Çünkü kadınlara haklarını vermek ve bunu rejimin niteliğini ortaya koymak için kullanmak daha akıllıca idi. Ayrıca güdümsüz bir hareket tahayyül edilen modernleşme için zararlı olabilirdi. Bu yüzden Cumhuriyetin ilk partisi olarak kurulacak olan KHF’nin kurulmasına izin verilmemiş ve siyasi hak talebinden vazgeçmeye mecbur bırakılarak TKB adı altında örgütlenmelerine izin verilmiştir.

Dış Siyasi Yapı

1930 yılında kadınlar yerel seçimlerde 1934’te de genel seçimlerde seçme ve seçilme haklarını kazandılar. Lakin burada şuna dikkat çekmek gerekir: 1927 seçimleri ve sonrasında oluşan Meclisin yapısı. Tekeli 1927 seçimlerine dikkat çeker ve neden bu hakların tanınması için 1930 yılına kadar niçin beklendiğini anlatmaya çalışır. “Oysa 1927 seçimlerinden itibaren Meclisin yapısında önemli bir değişiklik meydana gelmiş ve Mustafa Kemal’e muhalif tutucu çoğunluk tasfiye edilmişti. Bu anlamda III. ve IV. Meclisler Atatürk’ün Bulunmaz Meclisleriydi. Bu Meclislerde kadınların siyasi hakları daha önce karşılaştığı muhalefetle karşılaşmayabilirdi. O halde, kadınların siyasi haklarını kazanmaları niçin gecikti? Bize öyle geliyor ki bu gecikmeyi, o yılların siyasi rejim arayışıyla bağlantılı olarak açıklamak gerekir”(Tekeli, 1979, s.398).

Dönemin bazı gelişmelerine bakalım ve bunu açıklamaya çalışalım. 1924’te kurulan TCF ile çok partili hayata geçiş denemeleri istenildiği gibi olmadığı için tasfiye edilmiş ve tek parti rejimi devam etmiştir. Hem içeride hem de dışarıdan gelen diktatörlük eleştirilerine karşı bir şeyler yapılmalıydı. Medeni Kanunun alındığı İsviçre’de, demokrasinin beşiği Fransa’da o dönemde daha kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemişti. “Bu durumda, Atatürk’ün kadınlara siyasi haklarını tanımaya sadece kadınlar açısından anlam taşıyan bir adım olarak görmeyip, rejimin demokratikleşmesi yolunda bir işaret olarak görmüş ve bu yönüne önem vermiş olması muhtemeldir. Çünkü, 1930 yılında kadınlara siyasi hakların kısmi olarak tanınmasıyla başlatılan kontrollü demokratikleşme süreci, aynı yılın sonunda ikinci bir partinin, Serbest Fırkanın kurulmasıyla sonuçlanacaktır”(Tekeli, 1979, s.398-399).

Kadınlara siyasi haklarının verilmesinde o dönemde Avrupa’da faşist rejimlerin ortaya çıkmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Duçe Mussolini ve Weimar’ın tek-parti diktatörlüğü döneme damgasını vurmaktaydı. Mustafa Kemal’in rejimine diktatörlük eleştirileri gelmeye devam etmekte ve Mustafa Kemal de bundan rahatsız olmaktadır. Atatürk, gerek faşist rejimlerle kendi tek parti rejimi arasındaki farkları anlattığı demeçleriyle gerekse kadın hakları konusunda attığı adımlarla bu farkı belirtmek istemektedir. Nitekim 1930’da kadınlara

belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakları, 4 yıl sonra da 1934'te de genel seçimlerde seçme ve seçilme hakları verildi. Bu konuda Nilüfer Göle şunları aktarır: “Kadınlar reformlarının taşıyıcıları ve aktarıcıları olarak görülmektedirler. Bu konuda Şirin Tekeli, Kemalist kadın haklarının, Batı dünyasının yönettiği diktatörlük suçlamaları karşısında sembolik bir demokratikleşme gösterisi olduğunu ileri sürer. Ancak burada sembolik deyince akla bunun önemsiz demek olduğu gelmemelidir. Tersine, kadın hakları Müslüman bir ülkenin laiklik ilkelerini benimsemesini ifade ettiği ölçüde siyasi anlam yüküdür, dolayısıyla ‘kadın hakları için verilen mücadeleyle dinin etkinliğini kırmak için verilen mücadele arasında diyalektik bir ilişki mevcuttur.’ Kadınlara tanınan siyasal haklar sadece kadınlar açısından anlam taşıyan bir adım olmanın ötesinde, Tekelinin deyişiyle, siyasal rejimin niteliğini ortaya koymada simgesel bir rol oynamaktadır(Tekeli’den aktaran: Göle, 2011, s.90).

Mustafa Kemal’in kadının araçsallığının farkında olduğu bellidir. O dönemde faşist rejimler yükselmekte ve kendi otoriter rejiminin öyle olmadığını bu yolla anlatmaya en azından kendisinin bir ‘vesayetçi bir rejim’ gibi olduğunu ve demokratikleşme çabalarının bulunduğunu göstermek istemektedir. Kadınlara siyasal haklar verilerek, dünyaya faşist bir rejim olunmadığı gösterilmiş, Osmanlı bir kez daha reddedilmiştir. “Ancak, bunun karşılığında kadınlardan kurulan yeni toplum düzenine ve laik devlete sadakat bekleyen devlet, kadınlara yurttaşlık haklarının erkeklerle eşit biçimde tanınmasından sonra, 1935’te, Türk kadınlarının artık erkeklerle eşit haklara sahip oldukları için, böyle bir örgüte artık gereksinim kalmadığı gerekçesiyle, o sırada varlığını sürdüren ve yüzyıl başının kadın hareketinin cumhuriyetle köprüsünü kuran Türk Kadınlar Birliği’ni kapatarak tabandaki bağımsız kadın hareketine son verdi”(Tekeli, 2009, s.115-116).

Sonuç olarak, Türkiye’de kadınlara siyasal haklarının tanınmasında dünyadaki gelişmelerin etkisinin olduğunu görüyoruz. O kadar ki diktatörlük eleştirilerinden ve faşist rejimlere benzetilmekten rahatsız olan rejim, kadınlara siyasal hakları tanıyarak hem içerdeki muhalif sesleri hem de dışarıdan gelen bu eleştirileri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Çünkü o dönemde böylesine bir adım ile herkese dünyada yükselmekte olan faşist rejimlerden farklı olduğu mesajı verilecekti, ayrıca içerideki muhalif sesler de bir nebze susturulabilecekti.

Kadınlar Halk Fırkası ve Nezihe Muhiddin

Tam bu noktada Cumhuriyet dönemi Kadın Hareketlerinin önemli bir parçası Kadınlar Halk Fırkası’na da bakmak gerekir. Bunca yaşananlara rağmen haklarını arayan kadınlar yılmamıştır. “Geçmişin mirasının reddi ile birlikte yüzlerin geleceğe çevrilmesi Muhittin’in, kadınları meşru bileşenlerinden biri olarak tanıyan bir toplumsal ve politik düzen tasavvur etmesini mümkün kıldı. 1923’te CHP’nin kurulduğu sırada Muhittin, yıllardır kurduğu hayali gerçekleştirmeye karar verdi: Aydın kadınları birleştirecek bir kadın örgütü kurmak. Muhittin, kendi düşünce tarzını ve politik görüşlerini paylaşan arkadaşlarıyla Kadınlar Halk Fırkası’nı kurdu. Amaçları, kadınları o güne dek toplumun en aşağı tabakası olmaya mahkum eden ‘bu zihniyeti, bu ihmalkarlığı, bu elim vaziyeti değiştirerek demokrasinin ilkelerini hayata geçirmekti”(Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999, s.27).

Nezihe Muhiddin önderliğindeki kadınlar 1923 yılında KHF’yi kurmak için başvurmuştur. Ancak cevap sekiz ay sonra gelmiştir. Bazı düşüncelerden ve seçme ve seçilme hakkı olmamasından dolayı kadınların parti kuramayacağı söylenmiş, parti programı değiştirilerek Türk Kadınlar Birliği kurulmuştur. “Bu ‘bazı esbab-ı mülahazat’ın neyi kapsadığı hiç bir zaman tam olarak öğrenilemedi. Hükümet KHF’nin kurulmasına neden izin vermemiştir? Bu konuda Nezihe Muhiddin en doğru yorumu yapıyor. Hükümet, henüz siyasal haklarını kazanmamış olan kadınların bir parti kurmasına izin verilemeyeceğini öne sürmüştür. Bu görünürdeki nedendir. Muhiddin, 1931’de KHF Tüzüğündeki “taşkın” maddeleri nedeniyle kuruluşun önlendiğini ima ediyor”(Zihnioğlu, 2003, s.148):

“Tetkik ettik (inceledik) henüz siyasal haklarını almamış olan kadınların fırka teşkiline kanunen müsaade edilemeyeceği cevabını aldık. Aramızda bazı hanımlar nizamnamenin (tüzüğün) çok taşkın olduğunu ileri sürdüler. Çünkü bu nizamnamede ‘Kadınlarımızın vazifesi askeriyelerini (askerlik görevlerini) ifa edeceklerine’ dair bir madde bile mevcuttu.

. . . Nizamnameyi mümkün olduğu kadar tadil ettik (değiştirdik). Ve cemiyetin ismine de “Türk Kadınlar Birliği” unvanını vererek tekrar vilayete takdim eyledik.

. . . Bu sefer bir hafta sonra vilayet mevcudiyetimizi tasdik ve nizamnameyi kabul etti” (Türk Kadını, 101: 148-9: ab, aktaran Zihnioğlu, 2003:148).

“Ancak, Kadınlar Halk Fırkası bir erkek müşavirlik ihdas eder ve başına Fethi Bey’i getirirse de Ankara’nın onayını almayı başaramaz. Ankara tüm ulusu kapsayacak Halk Fırkası hazırlıkları içerisinde. “Bölücü” nitelikte bir fırka günün koşullarına uygun düşmez. Hem “halk fırkası” kuruluş aşamasındaki partinin adıdır. Her ne kadar başına “kadın” sözcüğü eklense de bu adı kullanması doğru olmayacaktır. Parti kuruluş çalışmaları sekteye uğratılan kadınlara cemiyet kurmaları önerilir. Nitekim bir süre sonra yine Nezihe Muhiddin’in öncülüğünde Türk Kadınlar Birliği doğacaktır. Ancak, Türk Kadınlar Birliği de 1935’te İstanbul’da 12.

Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'ni topladıktan on gün sonra Tek Parti kararıyla kapatılacaktır”(Toprak, 1988, s.31).

Yaprak Zihnioğlu, KHF'nin kuruluşuna hükümetçe izin verilmemesi konusunda kendi fikirlerini şöyle ifade eder: “Ben KHF'nin kuruluşuna hükümetçe izin verilmemesinin, KHF'nin programının kadınların haklarını geniş kapsamda içermesi ve bu hakları örgütlü ve kararlı bir kadın grubunun savunmasıyla bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Bu örgüt ve programı, iki nedenle Mustafa Kemal ve arkadaşlarının siyasetlerine uygun değildi. Birincisi, kadın hakları konusu modernleşme/çağdaşlaşma programının simgesiydi. Hükümet Cumhuriyet'in çağdaşlığının göstergesi araçsal yönüne ağırlık veriyordu. Öte yandan kadın hakları boyutunu kendisinin çizdiği sınırlar içinde gerçekleştirmek istiyordu. KHF hükümetin kadın hakları programına hem içerik olarak, hem zamanlama olarak bir müdahale niteliği taşıyordu. KHF'nin programından ve kurucularının basındaki açıklama ve yazılarından bu sınırları aşacağı ve bu alanda bir otorite haline geleceği, hatta baskı grubuna dönüşeceği anlaşıyordu. İkinci olarak Kemalistler, “kadınlara haklarını biz verdik” ibaresiyle özetlenebilecek tutumlarıyla kadın hakları alanının kazançlarını kimseye bırakmayı düşünmüyorlardı. İsim benzerliği ve örgüt biçimi meselesi de bu kararda etkili olabilir ancak bundan da öte bir içerik sorunu vardır. Cumhuriyet hükümeti KHF'nin feminist programını onaylamamıştır. Bunun üzerine Kadın Birliği kurucuları izin alabilmek için KHF'ye göre, örgütün niteliği bakımından, kadın hakları yönünden büyük bir geri adım attı”(Zihnioğlu, 2003, s. 149).

Kadınlara siyasal haklarını alma yolları kapatılsa da onlar bu haklarından vazgeçmemiş ve bir şekilde haklarını dile getirmeye devam etmişlerdir. Bunun adı Kadınlar Birliği olmuştur, Türk Kadın Yolu olmuştur, kongreler olmuştur ama bir şekilde yine mücadeleye devam etmişlerdir. Ayşegül Yaraman bu konuda şöyle söyler: “Bu gelişme üzerine kurulan ve Kadınlar Halk Fırkası'nın devamı olan Kadınlar Birliği tüzüğünde ise siyasal amaç ve taleplere yer verilmediği gibi, Nizamnamenin üçüncü maddesinde, ‘Birliğin siyasetle alakası yoktur’ içerikli özel bir madde bulunması dikkat çekicidir. Ancak 1925'te yayımlanmaya başlayan Türk Kadın Yolu'nun ilk sayısından itibaren siyasal haklar tekrar gündeme gelmiştir(Yaraman, 1999, s.47).

1926'dan itibaren kadınların siyasal haklarıyla ilgili olarak İstanbul'la sınırlı kalmayan bir kampanya yürütülmüş, 1927 Mart'ında yapılan Kadın Birliği'nin İstanbul'daki kongresinin ana gündem maddesini de bu konu oluşturmuştur. Buna bağlı olarak Birliğin Tüzük değiştirme talebi ise İstanbul Valiliği tarafından reddedilmiş, ancak hükümet valinin değişikliği onaylamasını istemiştir. Haziran 1927'de kadınların siyasal hakları konusu yeniden gündeme gelmiş, yapılan konuşmalarda bu hakların tanınmasından yana tutum sergilenmiş, ancak zamanın uygun olup olmadığı ve Kadın Birliği'nin bu amaçla uyguladığı yöntemler nedeniyle sonuç alınmamıştır. Bunun üzerine yaptığı açıklamada Nezihe Muhiddin, ‘Biz seçim haklarımızı elde etmeye dayalı olan idealimizden vazgeçmiş değiliz. Zira bundan vazgeçersek derneğimizin hiç bir varoluş nedeni kalmaz.’ diyerek, Kadınlar Halk Fırkası olarak kurulduğunda temel aldığı siyasal amaçları derneğe dönüştüğünde reddeden Kadın Birliği'nin o dönemde belli zorluklardan dolayı böylesi bir karar aldığını sezdirmiştir”(Demiröz'den aktaran: Yaraman, 2006 s. 48).

Görüyoruz ki KHF'nin kurulmasına izin verilmeyip tüzüğünün “taşkın” taleplerinden arındırılıp TKB'ye dönüştürülmesine rağmen siyasal hak mücadelesi devam etmektedir. Bu da bize bu tüzük değişikliğinin zorunlu bir değişiklik olduğunu gösterir. KHF kurucularının bu haklardan vazgeçmediğini stratejik bir değişikliğe giderek en azından bir birlik altında toplanıp ortalık durulduktan sonra tekrar bu haklarını gündeme getirmek niyetinde olduklarını söyleyebiliriz.

Lakin burada bir noktaya değinmekte yarar var: Şeyh Said İsyanı'nın çıkmasıyla birlikte Takrir-i Sükun Kanunu çıkmış, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve muhalefet susturulmuştur. Peki bu dönemin TKB üzerinde nasıl bir etkisi oldu? Böyle bir ortamda kadınların hak taleplerini devam ettirmeleri çok zordu. Ve söylemlerde de değişiklikler olmaya başladı. Ama yine de taleplerini eskisi kadar güvenceli ve inançlı bir sesle olmasa da dile getirmeye çalışıyorlardı. Çünkü bu ortamda, taleplerini devam ettirmeleri belki böyle mümkün olabilirdi. Bu konuda Zihnioğlu şunları aktarır: “Hükümetin otoriter yöntemlerle muhalefeti bastırmasından sonucu olarak Nezihe Muhiddin, kanımca, kadın hakları davasını sürdürebilmek için demecileri ve Kadın Yolu'ndaki yazılarında temkinli, hükümetle çelişkiden kaçınan bir üslubu benimsedi. TKB'nin çalışmalarının ve kadın siyasetinin sürdürülebilmesi için Muhiddin, olumlu propaganda yöntemini de kullandı. Kasım'da basına verdiği demecinde, inkılabtan sonra kadının durumunda ne gibi değişiklikler olduğu hususunda dünya kadın cemiyetlerinin bilgi almak istediklerini duyurdu. Beynelminel Kadın Birliği'nin sorularına TKB'nin yanıtlarını açıklarken, hükümet üyelerinin kadınsız inkılabın mümkün olmadığını kabul ettiklerini belirtti. Devlet ricali TKB ile aynı görüşleri paylaşıyordu. Oysa hükümet yetkilileri böyle bir açıklamada bulunmamıştı. Muhiddin'in bu görüşleri hükümete atfetmesini, kendisinin de belirttiği gibi olumlu propaganda/teşvik olarak değerlendiriyorum. Nezihe Muhiddin ve TKB 1925 yılı boyunca, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal haklarını savunmasını sürdürdü ve Cumhuriyet'in olgunlaşma ve gelişmesine her noktada hizmet edeceklerini, kadınlar olarak Cumhuriyet rejiminin yanında yer aldıklarını sık sık vurguladı”(Zihnioğlu, 2003, s.176-177).

1925 yılında muhalefetin susturulmasının etkisiyle 1926 yılı görece daha ılımlıydı. Göze çarpan etkinlik olarak TKB'nin CHF'ye üyelik için başvurular ve siyasal hakları tekrar gündeme getirdiler. Kadın Yolu dergisi ile mücadeleye devam edildi. Lakin yine bu mücadeleye karşı kötülerle eksik olmadı. Gazetelerde köşe yazılarında ve karikatürlerle devam etti.

“1927’de Kadın Birliği, tüzüğüne bir madde ekleyerek (Kadın Birliği’nin siyasal hakların alınması için çalışacağı) kadınlara siyasi haklar sağlamayı amaçlar. Ankara’nın görüşü alınmaksızın tüzükteki bu değişiklik başlangıçta tereddüt uyandırır. Ancak, İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürlüğü sakınca görmeyerek tüzüğü yeni şekliyle onaylar. Yaklaşmakta olan 1927 seçimlerine kadınların da katılması Birlik bünyesinde tartışılır. Üyelerin bir kısmı Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan kadın aday gösterilmesini, diğer bir kısmı ise Anayasa’da yer almadıkça böyle bir girişimin sonuç vermeyeceğini ileri sürer. Çoğunluk kararıyla CHF adına bir kadın aday tespiti uygun görülür. Birlik başkanı Nezihe Muhiddin bu bağlamda ‘İnkılapları doğuran hamlelerdir. Bu hamlelerimize her seçimde devam edeceğiz ve nihayet bu hakka bizler de her vatandaş gibi katılacağız. Kanunlar sosyal hayatın ihtiyaçlarına intibak eder’ der. Ancak, Anayasa’da seçime katılacak olanların erkek olmaları gerektiği açıkça belirtildiğinden Kadın Birliği’nin dileği geri çevrilir. Bunun üzerine Birlik, İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey’i feminist olduğu gerekçesiyle, kadınlar adına Halk Fırkası’na aday olarak gösterir”(Toprak, 1994, s.5).

1935’te Türkiye’de uluslararası bir kongre toplanmıştır. Uluslararası Kadınlar Birliği, ya da 1935 Türkçesiyle Arslusal Kadınlar Birliği on ikinci kongresini İstanbul’da yapar. 18-24 Nisan 1935 günleri arası toplanan kongrenin ev sahibeliğini Türk Kadın Birliği üstlenir(Toprak, 1994, s.5). Ancak bu olay rejimden tepki almıştır. Birlik daha sonra, 1935 yılında yapılan 5. Dönem milletvekili seçimlerinde, Meclis’e 18 Kadın milletvekili girmiş ve Türk Kadınlar Birliği de, amaçlarını gerçekleştirdikleri düşüncesiyle, dernek için fesih kararı almışlardır. Burada şuna dikkat çekmek gerekir; uluslararası feminizm kongresini gerçekleştirdiği için rejimden tepki alan ve daha önceki eylemlerinden dolayı rejim tarafından hoş karşılanmayan TKB’nin, 1935 yılında 18 Milletvekilinin meclise girmesi ile amacını gerçekleştirdiği ve o yüzden kapandığı savının çok da doğru olduğu söylenemez. Çünkü seçilen kadın milletvekilleri görünüşte vardılar ve kadınların siyasal haklarını talep eden TKB ile ilgisi olmayan kişilerdir. Rejimin, birliğin eylemlerini hoş karşılamadığı için sus payı olarak bu on sekiz milletvekilliğini vermiş olması ihtimal dahilindedir.

Unutturulma

Kadınlar Halk Fırkası olarak kurulduğunda temel aldığı siyasal amaçları, derneğe dönüştüğünde reddeden Kadın Birliği’nin o dönemde belli zorunluluklardan dolayı böylesi bir karar aldığını sezdirmişti. Bu tavır alıştan itibaren derneğin siyasal iktidarlar arasında belirgin bir anlaşmazlık su üstüne çıkmıştır. Nitekim Meclis tartışmaları sırasında Kadın Birliği’nin konuyla ilgili tutum ve davranışlarına onay verilmemiş, basında da derneğe, siyasi talepleri kastedilerek ılımlaşması önerilmiştir. Siyasal iktidar ve basın bu tutumunun bir uzantısı olarak Eylül 1927’de Nezihe Muhiddin ve yönetim kurulu üyeleri yönetimden uzaklaştırılmış, polis dernek merkezinde arama yaparak idari usulsüzlük gerekçesiyle kayıtları mühürlemiş, bir süre sonra talepleri ve iktidarla ilişkileri açısından ılımlı Latife Bekir Birlik başkanlığına getirilmiştir(Yaraman, 1999, s.48).

Daha sonra Nezihe Muhiddin bu tür haberlerin konusu olmaya devam eder ve hayatının ileri tarihlerinde yine siyasi şahsiyetlerle yaşamış olduğu bir mücadele, bunun akabinde kurmuş olduğu birliğin beş yüz lirasını kişisel işlerine sarf ettiği iddiasıyla mahkemeye verilir ve bir gazete yazarı da bu haberi “Oh diyoruz, aman kurtulduk.” şeklinde verir(Sözen, 2010).

Nezihe Muhiddin’in Türkiye tarihinden silinmesi süreci mahkemelerle yıldırma, unutturulma ve reddedilişe dayalı bir yol izledi. Muhiddin, hem valilik hem de Türk Kadınlar Birliği tarafından aleyhinde yolsuzluk, sahtekârlık, emniyeti suistimal suçlamalarıyla birbiri ardına açılan davalardan aklanarak değil, 1929 yılındaki yeni Af Kanunu’yla kurtulabildi. Bu davalar kişisel itibarını, yeniden kamuoyu önünde kadın haklarını savunamayacak denli düşürmüştü. Ardından suskunluk dönemi geldi; hiç kimse onu hatırlamak istemiyor, yanına yaklaşmıyordu. Bu dönemde evinde yakın dostlarıyla bir araya geldiği küçük bir çevreye açık olan aylık çay toplantılarını sürdürdü. Roman yazarak, öğretmenlik yaparak geçimini sağladı. Muhiddin’i tanıyan kuşaklar bu pırlıtlı kadının imgesini de beraberlerinde götürerek yavaş yavaş yok oldu(Zihnioğlu, 2009, s.6).

“Nezihe Muhiddin’in tasfiyesi ile Kadın Birliği hareketi susturulduktan sonra 1930’a kadar Kadın Birliği’nin bir eylemine rastlanmamış ve adeta bu sessizliğin mükafatı olarak, kadınların belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkı 3 Nisan 1930’da Belediye Kanunu’nun kabul edilmesiyle tanındı. TKB’nin başkanlığına getirilen Latife Bekir ve dernek yöneticileri İstanbul ve İzmir’de Şehir Meclisi üyelikleri kazanmışlardır. Lakin burada bu kişilerin bu siyasal hakkı yorumlayışları ilginçtir. Belediyeciliği ev içi geleneksel rollerinin bir devamı olarak yorumlamaktadırlar”(Yaraman, 1999, s.48).

“Latife Bekir, ‘belediyeçilik her şeyden evvel büyütülmüş bir ev idaresi demektir.’ diye açıklamada bulunup böylesine önemli bir kazanımı kadının geleneksel rollerinin uzantısı gibi değerlendirmektedir. Yerel yönetimlere seçilme hakkı, yasal objektif, genel geçer bir nitelik taşıması gerektiği halde siyasal yaşamı ev içi rollerin uzantısı bağlamında değerlendiren edilgen ve siyasal iktidara bağımlı kadınlara seçilme olanağı sağlarken kadın mücadelesinden gelen diğerlerini belediye meclisleri dışında bırakmıştır. Bu gelişmeler bağlamında değerlendirme yapıldığında, dönemin iktidarının kadınların siyasal hakları için mücadelelerine değil, mücadelesizliklerine ve hatta güdümlülüklerine prim verdiği, hatta Cumhuriyet sonrasında Kadın Birliği’nde vücut bulan siyasal mücadeleyi, kuruluşunda ve taleplerin her şeye karşı keskinleştiği bir dönemde dernek içi hizipler oluşturma ve hatta polisiye baskılarla başka mecralara yönlendirmek istendiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, kadınların siyasal eşitlik talepleri çerçevesinde oluşturdukları muhalefet o dönemde yükselen ‘tek örgüt parti’ söylemine paralel olarak edilgen bir konuma itilmiştir. Oysa kadınların talepleri iktidarın 1930’ların ilk yarısındaki çıkarlarıyla örtüşen çözümlere (kadınların siyasal haklarının yasallaşması) yöneliktir; Şirin Tekeli’nin savına göre kadınların siyasal haklarını yasalaştırmak dünyada aynı yıllarda ivme kazanan diktatörlüklerden farklılığı kanıtlamak için o günkü siyasal yöneticilerin kullandıkları bir araç olmuştur”(Yaraman, 1999, s.49).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, resmi tarih söyleminin aksine, kadınların seçme ve seçilme haklarının 1930, 1931 ve 1934’te aşamalı olarak tanınmasına giden süreçte kadınların hakları için mücadele verdiklerini ve bu hakkın bir lütuf olmadığını ortaya koymaktır.

Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Bilimsel bir araştırmada ortaya konulacak bilgilerin amaca uygunluğunun saptanması yolunda ulaşılmak istenen bilginin türü ve varsayımın niteliği, nitel araştırma yöntemine daha uygun olduğundan nitel araştırma yapılmış ve geçerliliğinin yüksek olması amacıyla da desen olarak çoklu örnek olay seçilmiştir. Yapılan çalışmada araştırma soruları belirlenip arkasından literatür çalışması yapılmış ve tekrar sorularla araştırmanın çerçevesi belirlenerek yer ve zaman sınırlandırılmıştır. Örnek olayın en önemli kaynağı yaşam belgeleri ve yaşam öyküleridir. Ancak zaman bakımından 1920’lerden başlayıp 1930’ların sonuna kadar sınırlandırıldığı için o dönemde yaşayan ilgili kişilerden bizzat veri toplanamayacağından öncelikle arşiv taraması yapılmış ve o günden günümüze devam eden Türk Kadınlar Birliği ve mecliste temsil edilen mevcut siyasal partilerle görüşme yapılarak çoklu örnek olay çalışması yapılmıştır. Örnek olay çalışmasının en önemli sebebi de bu yöntemde olay ve durumlara daha çok derinliğine ve dikey olarak bakılmakta ve bunların kendine özgü niteliklerinin ortaya çıkarılmasının amaçlanmasıdır. Toplumsal olayların incelenmesinde özellikle tek tek kişiler ve küçük toplumsal kümelerin araştırılmasında örnek olay yöntemi istatistiksel yöntemlerin sağlayamayacağı amaca uygun bilgileri sağlayarak yararlı olmaktadır.

Veri toplama tekniği olarak görüşme (mülakat) tekniği seçilmiştir. Çünkü görüşme bilgi alınacak kişilere özgürce ya da belli bir soru cetveline bağlı kalınarak sorular sorulmasına dayalı gözlem yoludur. Görüşme, anket tekniğinin taşıdığı yönetsel sakıncaları gideren, daha derinliğine bilgiler toplayabilen ve geniş sondajlama sorularıyla yanıtların güvenilirliğini sağlayan esnek bir gözlem tekniğidir. Burada görüşmeci yanıtlayıcılarla yüz yüze ilişkiler kurabilmekte, araştırmanın benimsenmesini ve yanıtlayıcıların iş birliğini sağlayabilmektedir.

Araştırmanın Örnekleme

Amaca yönelik örneklem seçilmiştir. Çünkü araştırmanın amacında da belirttiğimiz üzere bir amacımız da siyasal partilerin ve STK’ların bu konudaki algısını ölçmektir. Örneklemenin ilk koşulu araştırma evreninin iyi tanımlanmasıdır. Araştırma evreni, Çanakkale ili ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırmada, araştırmanın kapsamına paralel olacak şekilde, Çanakkale’de bulunan ve kadın hakları konusunda çalışmaları bulunan bazı dernekler ve siyasal partilerle görüşmeler yapılmıştır. Bunlar: kadınının siyasal, ekonomik ve sosyal alana çekilmesi mücadelesinde olduğunu ileri süren iki büyük ve köklü sivil toplum kuruluşu Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Çanakkale Şubesi ve Türk Kadınlar Birliği Çanakkale Şubesi sivil toplum kuruluşu olarak seçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsil edilen dört siyasal partinin; Adalet ve Kalkınma Partisi Çanakkale İl Başkanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi Çanakkale İl Başkanlığı, Halkların Demokratik Partisi Çanakkale İl Başkanlığı, Milliyetçi Hareket Partisi Çanakkale İl Başkanlığı’nın kadın kolları seçilmiştir.

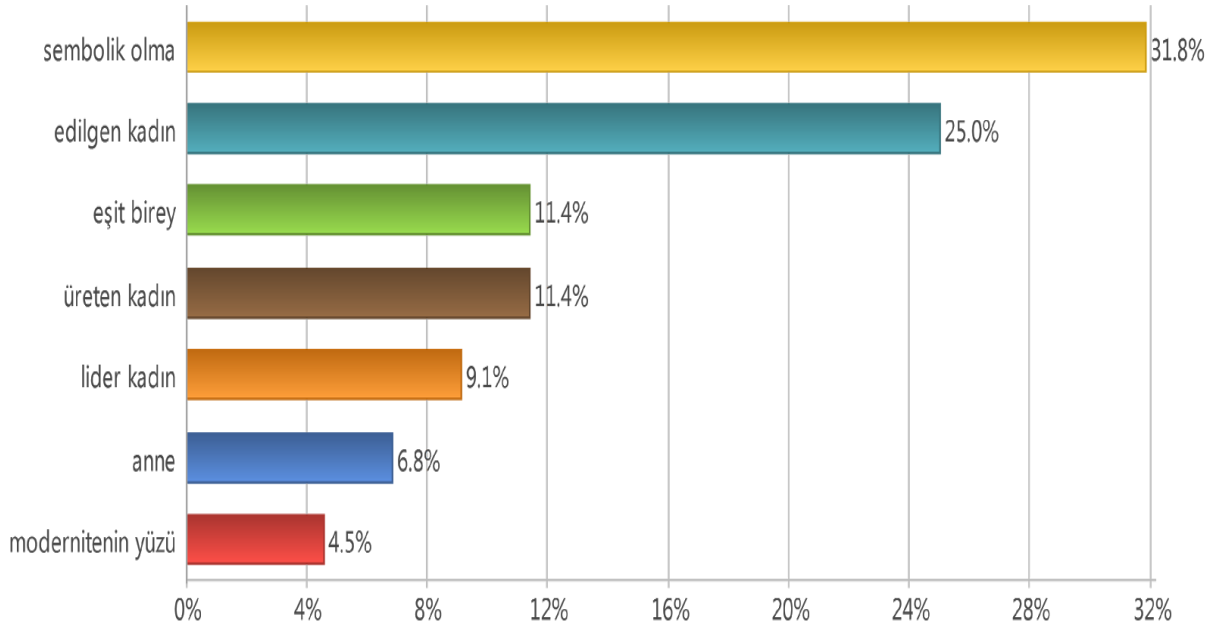
Veri Analiz Teknikleri

Dernekler ve siyasal partilerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bütün veriler toplanarak kodlama yapılmış ve sonrasında “Maxqda 12” programı ile araştırmanın kapsamına ve amacına uygun olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

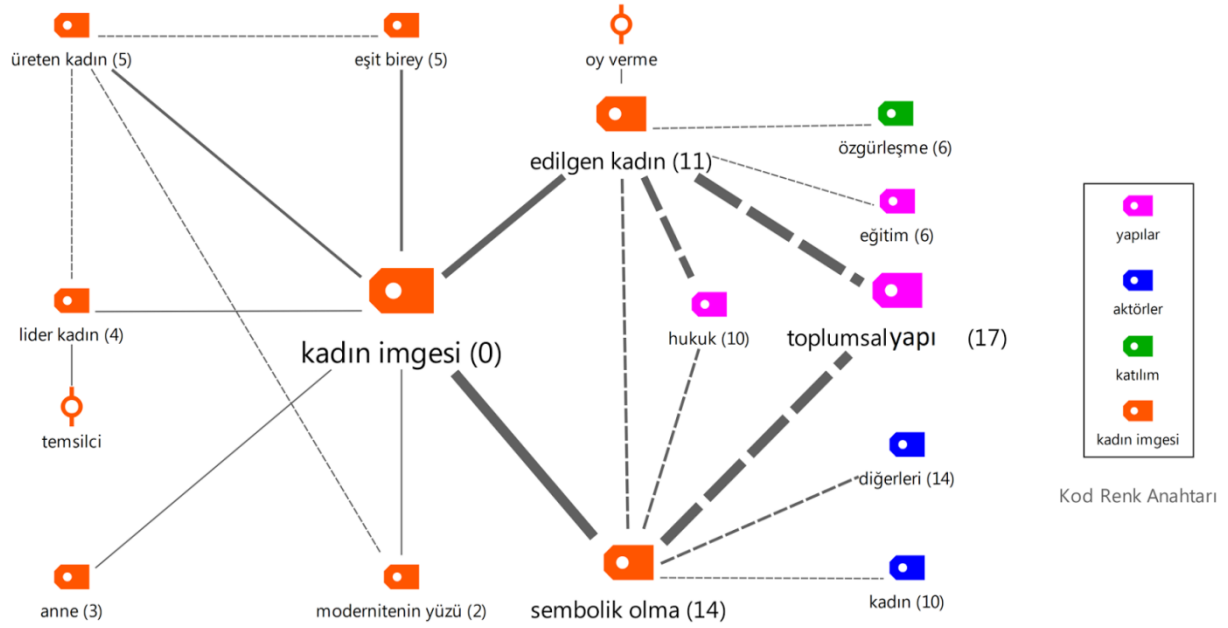
Yapılan literatür taramasından kod ve alt kod oluşturmak yerine saha çalışmasından çıkan verilerden hareketle kodlar ve alt kodlar oluşturulmuştur. Görülmüştür ki saha çalışmasından çıkan kod-alt kod’lar literatür taraması ile benzerlikler göstermektedir. Saha çalışması ile ilgili detaylı bilgi yöntem kısmında verildiği için burada yöntemle ilgili olarak bir kaç şey söylemekle yetineceğiz. Saha çalışmasından elde edilen veriler “MAXQDA 12” programı kullanılarak kod ve alt kodlar programa girilmiş ve grafikler çıkartılmıştır. Kalın çizgiler kodlar ve alt kodlar arasındaki ilişkinin yoğunluğunun yüksek olduğunu, ince çizgiler ise zayıf olduğunu göstermektedir. İnce ve kesik çizgiler, alt kodlar arasındaki ilişkileri göstermektedir. Yapılar, aktörler, katılım ve kadın imgesi olmak üzere dört kod oluşturulmuş bu kodlar alt kodlarla desteklenmiştir.

Literatür çalışmasında kadınların seçme ve seçilme hakkının bir lütuf değil kazanılmış bir hak olduğunu ileri sürdük. Bu bölümde, araştırma bulguları ile öne sürdüğümüz iddia arasındaki korelasyona bakacağız.

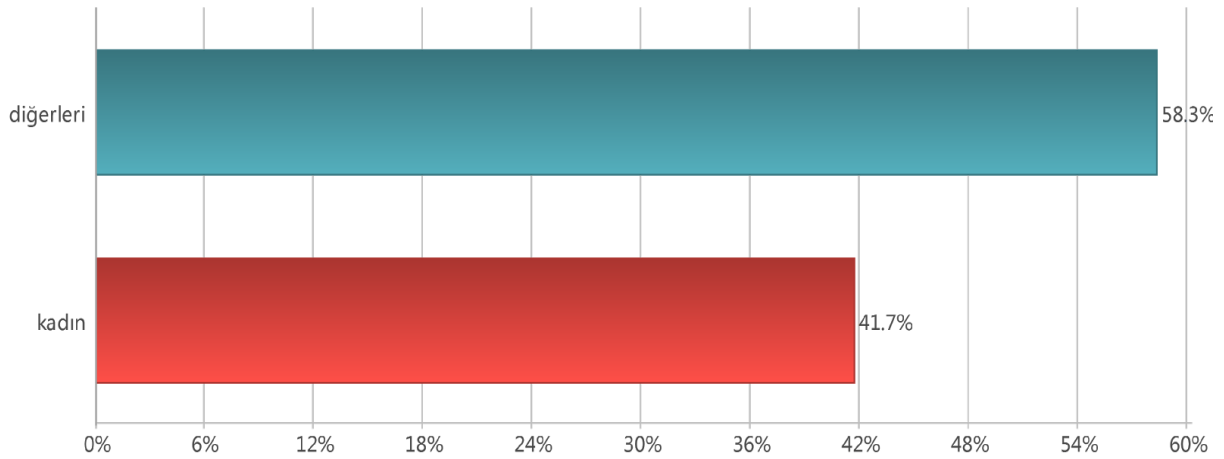

Grafik 1: Kemalist ideolojide kadın imgesinin partiler ve STK’lar gözünde ne olduğunu araştırdığımız bu kısımda 7 popüler cevapla karşılaştığımızı görüyoruz. Tabloda da görüldüğü üzere kadın imgesinin sembolik kaldığını ve pratikte hala kadının edilgen olduğu %56 ile açık ara önde. İlginç bir nokta ise doküman incelemesinde kadın üstüne biçilen anlamın “annelik misyonu”, “modernitenin yüzü” ve “eşit bir birey” üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Bu halde yaptığımız araştırmanın sonucu bize Kemalist ideolojide kadına yüklenen anlamın toplum nezdinde çok fazla karşılık bulmadığını gösteriyor. Aksine kavramların sembolik olduğu ve kadının edilgenlikten kurtulamadığı ifade ediliyor.

Kadın İmgesi Kod-Altкод Modeli

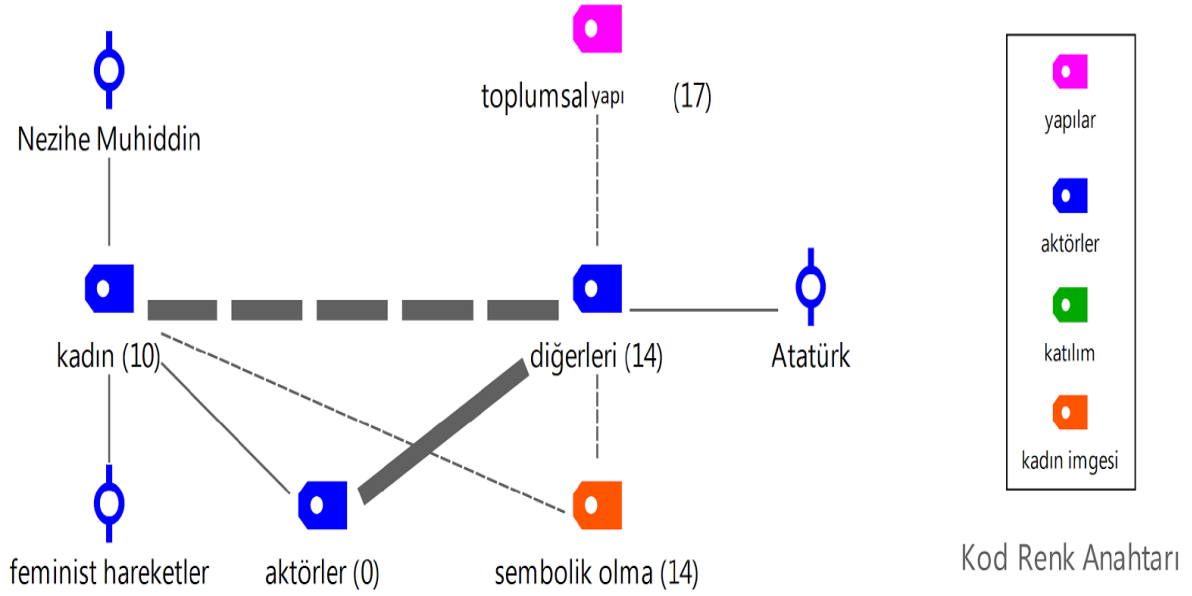
Grafik 2: Kadın imgesi kodunun diğer kodlar ve alt kodlarla olan ilişkisine baktığımızda toplumsal yapı ve hukukun, edilgen kadın ve sembolik olmayla güçlü bir ilişkisi olduğu gözümüze çarpıyor. Sembolik olmadan bahsederken, sembolik olmanın kadınlara seçme ve seçilme hakkının yasallaşması sürecinde rol alan aktörlerle bağdaştırıldığını görüyoruz. Bunun yanı sıra toplumsal yapının ve hukukun etkisi dışında kadının edilgenliğinde eğitimin de etkisine değinildiğini görüyoruz. Katılım kodunun alt kodu olan özgürleşme ile kurulan bağlantı ise bize ne kadar aktif katılım o kadar özgür, kendini ifade edebilen kadın ve dolayısıyla edilgenlikten kurtulan kadın olduğunu gösteriyor.

Grafik 3: Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinde rol oynayan aktörlerin kim olduğunu sorduğumuzda arada %17'lik kadar bir farkla diğer aktörlerin daha etkin olduğunu ifade edildiğini görüyoruz. Diğer aktörler arasında en fazla öne çıkan isim ise Mustafa Kemal Atatürk. Doküman incelemesinde ortaya koyduğumuz kadın mücadelesinin dört büyük parti ve ilgili STK'lar gözünde de etkili olduğu %41.7'lik bir oranla karşımıza çıkıyor. Fakat araştırmanın temel sorusuna dönersek hak mı lütuf mu olduğu noktasında lütufkar kaldığımızı söyleyebiliriz.

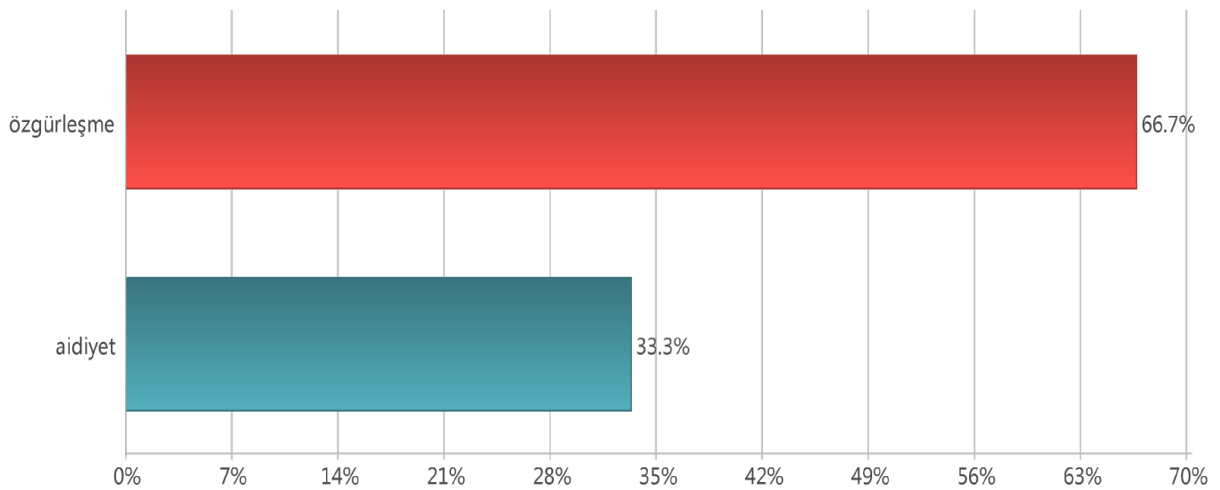

Aktörler Kod-Altкод Modeli

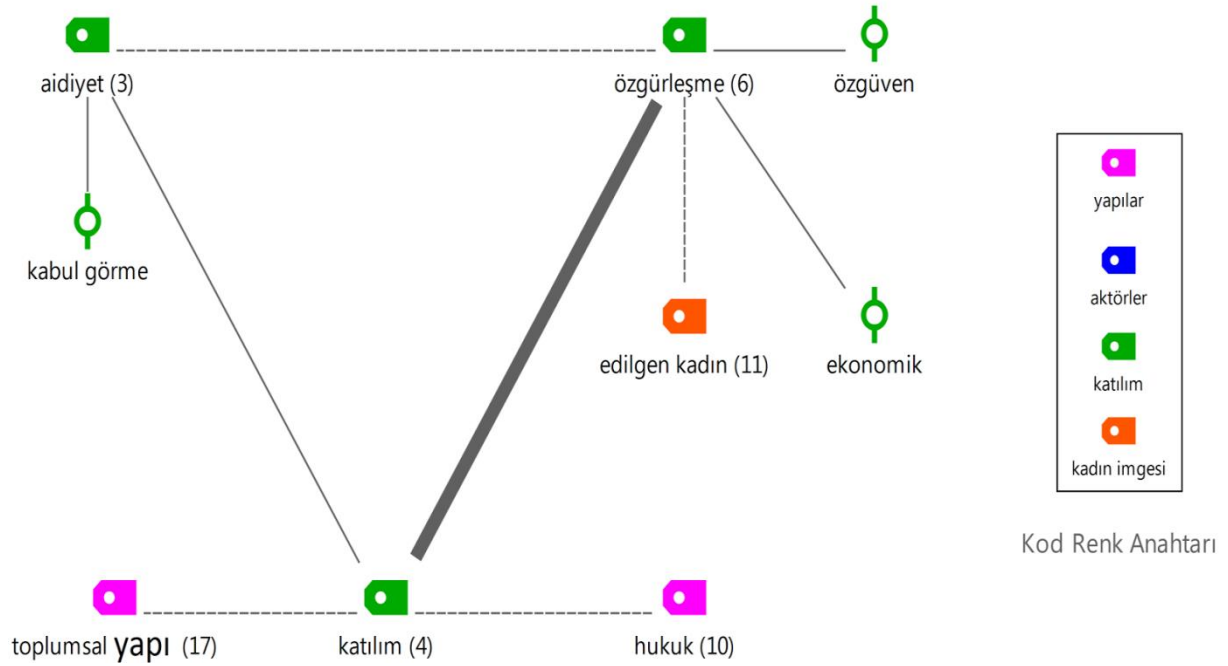
Grafik 4: Aktörler kodunun diğerleriyle olan ilişkisine baktığımızda kadın aktörlerde en popüler cevapların Nezihe Muhiddin ve feminist hareketler olduğunu görüyoruz. Diğer aktörlerde ise daha önce bahsettiğimiz gibi Mustafa Kemal Atatürk önde geliyor. Aynı şekilde bu kod-alt code modelinde de aktörlerin etkililiğinde toplumsal yapının etkili olduğunu ve dolaylı olarak kadın imgesine yüklenen anlamların sembolik olmasıyla ilişkili olduğunu görüyoruz.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi ya da alındı tartışmasını bir kenara bırakırsak, bunun devamında kadınlara ne şekilde bir etkisi oldu sorusunu sormak gerekir. Çalışmada ortaya çıktığı üzere sembolik mi kaldı? Eğer öyleyse bunun altında yatan sebep neydi? Bunu araştırdık ve "etkililik" teması altında "katılım" ve "yapılar" kodu oluşturularak hukuksal yapının, eğitimin, toplumun sosyokültürel yapısının bunda ne ölçüde etkili olduğunu saptamaya çalıştık.

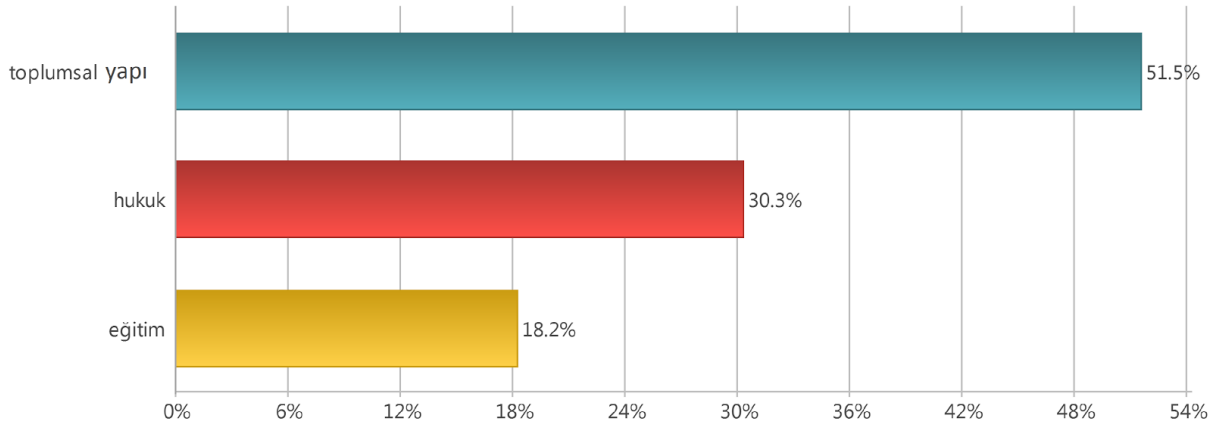

Grafik 5: Siyasal katılımın kadınlara ne kazandırdığını sorduğumuzda aldığımız en popüler iki cevap ise katılımın sağlanmasının kadını özgürleştirdiği ve devlet nezdinde kendini kabul görmesi, özgüven idi.

Katılım Kod-Altкод Modeli

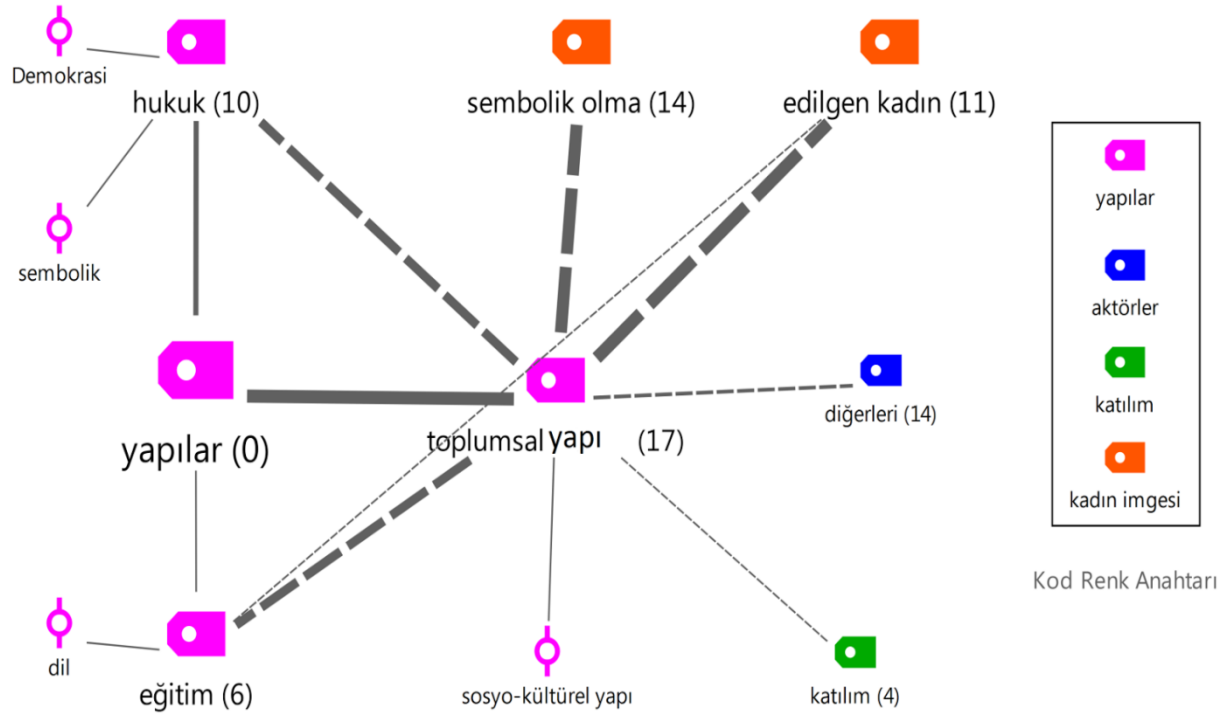

Grafik 6: Analizde de görüldüğü gibi yine toplumsal ve hukuki yapı katılımı ilişkilendirilmiş. Önceki tabloda ortaya konulduğu gibi katılım kodu en fazla özgürleşmeyle birlikte anılmıştı. Bu ve önceki tablolarda da özgürleşmenin kadının edilgen kalmasıyla ilişkili olduğunu görüyoruz. O halde siyasal katılım ile kadının edilgen yapısı arasında dolaylı bir ilişki vardır diyebiliriz.

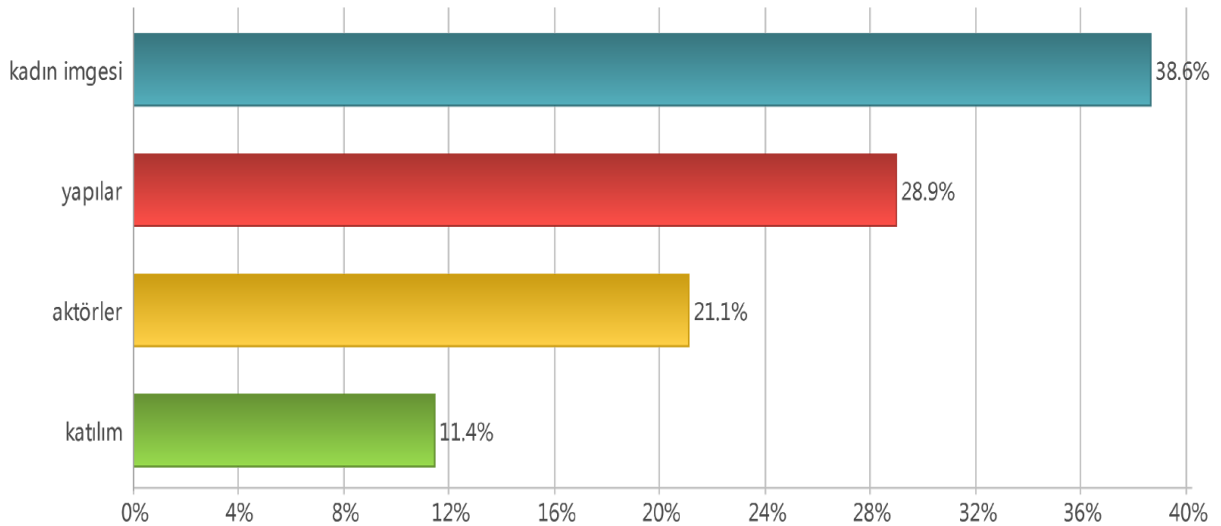

Grafik 7: Yaptığımız görüşmeler esnasında ortaya çıkan en önemli bulgu siyasal hakların kazanımında eğitimin, toplumsal ve hukuki yapının oldukça etkili olduğunun altı çizilmesi idi. Toplumun sosyokültürel yapısının bu ilişkide %51 ile büyük rol oynadığını görebiliyoruz.

Yapılar Kod-Altкод Modeli

Grafik 8: Önceki tablolarda yapılar kodunun diğer kodlarla olan güçlü ilişkisini ortaya koymuştuk. Burada ayrıca bahsedilmesi gereken konu şudur: Görüşülenler tarafından hukuksal birkaç uygulamanın eksik kaldığı ve bazı yasaların sembolik kaldığı vurgusu yapılmıştır. Diğer bir dikkat çekici ayrıntı ise eğitimde ayrıştırıcı bir dil kullanımının kadının edilgen kalmasına yol açtığıdır. Bu konuda görüşülenlerden birisi şöyle der: “Bugün bize ilkokulda öğretilen ali ata bak, emel ılık süt iç bile bir toplumsal cinsiyetçiliğin göstergesidir. Eğitimin en başından en sonuna kadar bizim ayrıştırıcı bir dil kullanmamamız gerekiyor. Sırf böyle olduğu için biz evdeki çocuğa bile ne erkeği ne kadını anlatabiliyoruz. Kendi çevresinde kabul edilebilmek için o da aynısını yapıyor.”

Grafik 9: Yapılan araştırmaya genel bir çerçeveden bakacak olursak en çok üzerine düşülen konunun kadın imgesi olduğunu görürüz. En az vurgu ise katılım üzerine olmuştur. Burada şu noktaya değinmekte fayda var: Kadın imgesinde aldığımız en popüler cevap “sembolik olma” ve “edilgenlik” idi. Belki de görüşme yaptığımız kişilerden birinin dediği gibi “daha nasıl yaşayacağına karar veremiyor ki siyasal katılım sağlasın.”,

SONUÇ

Bu çalışmaya, “Kemalist ideolojide kadın imgesi: Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi bir lütuf mu yoksa kazanılmış bir hak mı?” sorusu ile başlanılmıştır. Çünkü kadınların seçme ve seçilme hakkının tanınmasına giden süreçte, resmi tarih söyleminin aksine, kadınların aktif rol aldıklarının ortaya konması amaçlanmıştır. Kadınların seçme ve seçilme haklarının tanınmasına giden süreçte meydana gelen gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için Türk modernleşmesinde kadının önemini ve Kemalizmde kadın imgesinin tartışılması gereğini düşündüğümüzden araştırma sorusuna uygun olarak bu konulara değinilmiştir. Türk modernleşmesinde kadının önemine ve Kemalizmde kadın söylemine değinildikten sonra, bu hakkın bir lütuf mu yoksa kazanılmış bir hak mı olduğunu ortaya koymak için iç ve dış siyasal gelişmeler bağlamında ilgili dönemdeki kadın hareketlerine değinilerek bu hakkın bir lütuf olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kadınlara siyasal haklarının cumhuriyetin kurucuları tarafından kadınların mücadelesi olmadan verildiği görüşünün tartışmalı olduğu bugünkü araştırmalar sayesinde gösterilmektedir. Öyle ki, Ülkemizde 1980'lere kadar kadın hakları konusunda tarihsel araştırmalar yapılmamıştır. Çünkü bırakın erkekleri sosyal bilim alanındaki kadın araştırmacılar, akademisyenler bile bu görüşün su götürmez bir gerçek olduğu kanısında idiler.

Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, Tanzimattan beri devam eden modernleşmeden farklı olarak sadece devletin yapısını batı tarzında değiştirmekle kalmıyor, toplumsal yaşama da müdahale ediyordu. Bu yüzden kadın da laiklik kapsamında değerlendiriliyor ve Cumhuriyet öncesi kadın hareketleri unutturulup yeni bir kadın tahayyül edilerek “cumhuriyet kızları” oluşturuluyordu. Çünkü Osmanlı döneminde kadının dinin etkisinde kurtarmaktan öte inançları ile birlikte toplumsal yaşama girmeleri desteklenmiştir. Cumhuriyet döneminde ise kadının dinin etkisinden kurtulması gerektiğinden dolayı da kendinden farklı bir kadın tahayyül eden Osmanlı kadın hareketleri unutturulmuştur. Öte yandan, Kemalist ideolojide kadının araçsallığı ön plana çıkmakta, kadınlar modernleşmenin simgeleri, taşıyıcıları, aktarıcıları olarak görülmektedirler.

Cumhuriyetin kurulmasından önceki Osmanlı hareket-i nisvanının unutturuluşu da resmi söylemin tartışmalı olduğunu destekler niteliktedir. Çünkü nasıl ki Türk modernleşmesi Cumhuriyetle aniden ortaya çıkan bir şey değilse, kendinden öncekilerin üzerine inşa edilmişse, Cumhuriyet döneminin bastırılan kadın hareketi de Osmanlı kadın hareketlerinin miras edinmiştir. “Cumhuriyet kızları” imgesiyle bu geçmiş unutturulmuş, kadınlara hakları cumhuriyetin kurucuları tarafından verildiği öğretilmiştir. Şüphesiz kadınların siyasal haklarının kazanılmasında cumhuriyetin kurucularının ve kazanımlarının büyük etkisi vardır. Ancak kadınların siyasal parti kurma girişimleri, kurdukları dernekler, yayımladıkları dergiler ve mitingler düşünüldüğünde bunun kadınların mücadelesi olmadan kazanıldığı yani ‘kadınsız inkılap’ olduğu söylemi tarihsel gerçekliğe uymamaktadır.

Kadınların seçme ve seçilme hakkının yasallaşması sürecine ilişkin oluşturulan literatür taraması ile saha çalışmasından elde edilen bulgulardan yola çıkarak belirlediğimiz temalar karşılaştırıldığında sonuç farklı çıkmıştır. Şöyle ki; literatür çalışması ile bunun kazanılmış bir hak olduğu savunulmuş ancak saha çalışmasında bunun lütufkar olduğu saptanmıştır. Literatür çalışmasıyla hem zıtlık hem paralellik gösteren bir tema da Kemalist ideolojideki kadın imgesidir. Zıtlık gösterdiği nokta şudur ki resmi tarihteki söylem kadının modernitenin yüzü olduğu ve her şeyden öte çağdaş neslin bakıcılığını üstlenen bir annelik misyonu olduğu üzerine olsa da görüşme tekniğiyle elde edilen bulgular bu yönde değildir. Literatür çalışması ile paralellik gösterdiği nokta ise; daha çok bu söylemlerin sembolik kaldığı ve kadının hala daha edilgen kalmaktan kurtulamadığıdır. Devamında ise etkililik temasını göz önüne aldığımızda siyasal katılımın kadını özgürleştirdiği ve devlet nezdinde kendini kabul gördüğü kazanımının olduğu söylenirken yine de uygulamada eksikliklerin olduğu ve bunun kaynağının daha çok toplumun sosyokültürel ve hukuki yapısı ile eğitimden kaynaklı olduğu ileri sürülmüştür ve bu durum doküman incelemesinde ortaya koyduğumuz sorunlarla örtüşmektedir.

Yapılan saha çalışmasında sonucun literatür çalışması paralel çıkacağı kanısında idik. Çünkü araştırma örnekleminiz kadın haklarını savunan ve bu yönde faaliyet gösteren gruplar idi. Özellikle Türk Kadınlar Birliği, Kadınlar Halk Fırkası kurulamayınca yerine kurulan dernek olması, nedeniyle bu beklentimiz yüksekti. Ancak araştırmayla ters yönde bir sonuç çıkmıştır. Siyasal partilerden ise Halkların Demokratik Partisi'nden elde edilen veriler çalışmamıza görece paralellik göstermiştir. Yani, araştırmada öne sürdüğümüz siyasal hakların elde edilmesi ‘bir lütuf değil bir hak’ savının tersi olarak ‘bir lütuf’ olduğu öne çıkmıştır. Beklentimiz, toplumu aydınlatmayı görev olarak üstlenen gruplardan yaygın olan resmi tarih söyleminin aksine bulgular elde etmektir. Buradan hareketle diyebiliriz ki; kadınların siyasal hak mücadelesinde faaliyet gösteren STK'lar ve siyasal partiler dahi resmi tarih söyleminin dışına çıkamamıştır.

Araştırmamız, maddi imkânsızlıklar ve zaman kısıntısından dolayı sadece Çanakkale iliyle sınırlı kalmış ve veri toplamada birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın kapsamı genişletilerek daha fazla veriyle daha güvenilir sonuçlara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H.(2006) *Söke söke aldılar*, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/142597-soke-soke-aldilar> adresinden erişildi. (ET:04.02.2017)
- Alkan, M. Ö.(2006). *Türkiye’de seçim sistemi tercihinin misyon boyutu ve demokratik gelişime etkileri*. Anayasa Yargısı Dergisi, 23, 2006, s.133-165.
- Arat, Y. (1998), *Türkiye’de modernleşme projesi ve kadınlar*, Bozdoğan, S ve Reşat, K. (Ed.). Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ataman, N. (1999). *Erken Cumhuriyet Döneminde kadın kimliğinin oluşumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bakacak, A.G. (2009). *Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme*, Atatürk Yolu Dergisi, 44, 627-638.
- Baykan, A. ve Ötüş-Baskett, B.(1999). *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Biriciklioğlu, H. (2006), *Türk modernleşmesinde kadın*, Second International Conference on Women’s Studies (EMU-CWS, 2006).
- Bora, A. (2011). *Rejimin Döpiyesli Kadınları*, Kaynar, M. K.(2011) Resmi Tarih Tartışmaları-10, Türkiye Ortadoğu Vakfı: Özgür Üniversite Yayınları.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm’de ve Kemalizm sonrasında Türk kadını*, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çakır, S. ve Tekeli Ş. (2009). *Siyaset biliminde yeni bir soluk*, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 40, 109-118.
- Durakbaşa, A. (2002). *Halide Edip Türk modernleşmesi ve feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, M. (2012). *Türkiye’de anayasalar ve siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları
- Göle, N. (2011). *Modern mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hür, A. (2007). *Kadınlar mebus olmak istiyor!*, <http://www.haksozhaber.net/kadınlar-mebus-olmak-istiyor-5944yy.htm> adresinden erişildi.(ET:05.02.2017)
- Hür, A. (2012). *Nisa taifesi ve Kadınlar Halk Fırkası*, Radikal Gazetesi <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/nisa-taifesi-ve-kadınlar-halk-firkasi-1111218/> adresinden erişildi.(ET:05.02.2017)
- Konan, B. (2011). *Türk kadınının siyasi hakları kazanma süreci*, AUHFD, 60 (1), 157-174.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sözen, E. (2010). *Kadının siyasete katılımı ve medya duyarlılığı*, http://edibesozen.blogspot.com.tr/2010/11/kadının-siyasete-katılımı-ve-medya_09.html adresinden erişildi.(ET:04.02.2017)
- T.B.M.M Zabıt Ceridesi, 3.4.1339 (1923). Devre I, Cilt: 28: s.326, İctima Senesi: 4, 17. İctima.
- Tekeli, Ş. (1979). *Türkiye’de kadının toplumsal hayattaki yeri*, Türk Toplumunda Kadın Derleyen Nermin Abadan UNAT, 1979, Ankara.
- Tekeli, Ş. (2009). *Siyaset biliminde yeni bir soluk*, İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 40, 109-116, Mart 2009.
- Tokuroğlu, B.(2004). *Özgürleşemeyen Kadın*, Ankara: Odak Yayınları.
- Toprak, Z. (1994). *Türkiye’de siyaset ve kadın, Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arsulusal Kadın Birliği Kongresine 1923-1935*, İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi, 2, 1994, s. 5-13.
- Toprak, Z. (1988). *Halk Fırkası’ndan önce kurulan parti Kadınlar Halk Fırkası*, Tarih ve Toplum Dergisi, 51, 30-31.
- Yaraman, A. (1999). *Bir demokrasi tartışması, Türkiye’de kadınların siyasi temsili*, Ankara: Bağlam Yayınları.
- Yaraman, A. (2006). *72 yılın ardından: Kadını içermeyen siyaset*. Toplumsal Tarih Dergisi, 156, 14-22.

Yavuz, H. (2012). *Kemalist ideoloji, kadın özgürlüğü ve 'Devlet Feminizmi'*, 14 Mart 2012 <http://www.timeturk.com/tr/makale/hilmi-yavuz/kemalist-ideoloji-kadin-ozgurlugu-ve-devlet-feminizmi.html> adresinden erişildi.(ET:20.01.2017)

Zihnioğlu, Y. (2009). *Çağdaş Türkiye Tarihi Seminerleri* 21 Şubat 2009, Osmanlı Bankası Arşive ve Araştırma Merkezi Yayını.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadinsız inkılap*. İstanbul: Metis Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, it was examined what developments resulted in recognition of women's right to vote and election in Turkish history. There are two main themes of our work, which we can understand from the beginning:

- 1-) Female image in Kemalist Ideology
- 2-) Is The Political Rights to Women a Pleasure or a Vested Right?

When discussing the right of women to be elected and elected in the process of Turkish modernization, it is necessary to refer to the prescription attributed to women in Kemalist modernization. Because a discussion of the rights to be made without mentioning the importance of women in the advent of modernization will inevitably be incomplete. With this in mind, our article first touched on the image of women in modernization, and then went on to argue that recognition of the right to vote and selection in this context is a bounty.

When we look at westernism / Islamism, modernity / reactionism and so on, we see that women have a very important position in these discussions. So much so that the position of women in social life determines who is the Western, who is the Islamist, who is progressive, who is reactionary, and the debates are shaped upon it. And the woman's situation becomes the focus of discussions of secularism /sharia.

Women have assumed roles in social, political, and private fields for modernization. In these areas there is a female image that is created as a contemporary woman type with a face of modernity and modernity that coexists with men, takes the position of citizenship in front and does not put women's identity in the foreground, and raises future generations of republic as a mother.

In the official history discourse, women are introduced to the right to be elected and elected in 1930, 1933 and 1934. However, there is not much information about women's movements. It is difficult to say that women's rights were granted in these lands, where a women's movement founded more than 100 organizations from 1870 to 1923 and published more than 30 magazines.

One of the most important figures of the Turkish women's movement, Nezihe Muhiddin-led women, applied to establish the KHF in 1923. It was also understood that the KHF would become a pressure group from the program and the explanations and texts of its founders. However, due to the lack of the right of women to be elected and elected and the possibility of being transformed into a pressure group thought to be out of control, the establishment of the party was not allowed and the party program was changed and the Turkish Women's Union (TKB) was established. Political aims and demands were not included in the unity of the union, and even in the union's constitution, "the union is not related to politics". Women's Road magazine continued to struggle, but the controversy continued in the face of this struggle.

In September 1927, Nezihe Muhittin and members of the board of directors were removed from the administration as an extension of the political power and the secrecy of the press, and the police searched the centre of the association and sealed the records for administrative irregularities. Later on, Nezihe Muhiddin continues to be the subject of such news, and is given to the court for allegedly struggling with her political personalities in her later life, and that she has spent five hundreds of liras on her personal affairs.

The process of erasing Nezihe Muhiddin from Turkey's history followed a path based on intimidation, causing to forgotten and rejection. Muhiddin could be saved by the new Amnesty Law of 1929, not by laundering the lawsuits that were opened in the background with the accusations of corruption, fraud, and abuse of security. These cases have reduced their personal reputation so that they can not defend women's rights publicly. Then came the silence period; No one wanted to remember her, no one was not approaching to her.

Just as the Turkish modernization is not something that suddenly emerges with the Republic, the repressed women's movement of the Republican era has also been inherited by the Ottoman women's movements, it was built upon itself. However, this past has been forgotten, taught that the rights of women are given by the

founders of the republic. On the contrary, women did not expect these rights to be granted, and they struggled to win their rights. In other words, there was a women's rights struggle. We can say that the cause of this disappearance is the creation of a new female image, denied the old and defined by the founders.

The field study examines the correlation between the right to vote and to be elected of women in the literature study and the claim that it is not a bounty but a gained right. The fieldwork was conducted by interview technique. The obtained data were analyzed with the Maxqda 12 program. These codes are composed of 4 codes, namely constructs, actors, participation and female images. The result of the search has been a bounty in the right to choose and to be elected. Which is the opposite of the claim we put forward in the study.